

Eide, H.M.K., Kvilhaugsvik, H., Danielsen, H., Rydland, H.T. & Sataøen, S.O. (2023). Barnehagens arbeid med fagområdene. I Homme, A., Danielsen, H. & Ludvigsen, K. (red.), *Fra «bør» til «skal». Rammeplan for barnehagen i et implementeringsperspektiv* (s. 57–100). Fagbokforlaget. Doi: <https://doi.org/10.55669/oa301002>

Kapittel 2

Barnehagens arbeid med fagområdene

Helene Marie Kjærgård Eide, Hanne Kvilhaugsvik, Hilde Danielsen, Håvard Thorsen Rydland og Svein Ole Sataøen

Fagområdene gjenspeiler områder som har interesse og egenverdi for barn i barnehagealder, og skal bidra til å fremme trivsel, allsidig utvikling og helse. (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 47)

2.1 Innledning

I dette kapitlet undersøker vi hvordan barnehagene arbeider med implementeringen av rammeplanens pedagogiske innhold, ved å utforske hvordan de arbeider med fagområdene. Som sitatet ovenfor viser, skal fagområdene i barnehagen på et bredt grunnlag bidra til trivsel og utvikling for barna, og de utgjør en stor del av både rammeplanen og barns hverdag i barnehagen. Barnehagens sju fagområder er *Kommunikasjon, språk og tekst, Kropp, bevegelse, mat og helse, Kunst, kultur og kreativitet, Natur, miljø og teknologi, Antall,*

rom og form, Etikk, religion og filosofi, Nærmiljø og samfunn. Fagområdene utgjør en stor del av hverdagen i barnehagene og stiller store krav til planlegging, handling og dokumentasjon. Fagområdene er derfor en sentral del av det pedagogiske innholdet i barnehagene. Å undersøke hvordan barnehagene arbeider med fagområdene, er derfor viktig for å kunne si noe om hvordan barnehagene ivaretar og iverksetter det pedagogiske innholdet i rammeplanen.

Rammeplanen har bred forankring i hele barnehagesektoren, og den er generelt høyt verdsatt blant ansatte i barnehagene (Eide et al., 2020). Barnehageansatte og styrere viser også til at rammeplanen er et godt pedagogisk verktøy (Homme et al., 2020). Samtidig har rammeplanen styrket sin posisjon som styringsinstrument. I dette kapitlet spør vi: Hvordan arbeider barnehagene med fagområdene? Ved å undersøke dette bidrar kapitlet til evalueringens overordnede spørsmål om hvordan sentrale aktører tolker mål og intensjoner med rammeplanen, og hvordan aktører på ulike nivå arbeider for å iverksette rammeplanen. Vi retter her oppmerksomheten mot hvordan barnehagene arbeider med det pedagogiske innholdet i rammeplanen i barnehagehverdagen, og hvordan det inngår i en bredere styring av innholdet i barnehagen. Rammeplanens pedagogiske innhold er svært omfattende og inkluderer omsorg, lek, danning, læring, vennskap, fellesskap samt barnehagens fagområder. Arbeidet med fagområdene utgjør en stor del av hverdagen til både ansatte og barn. Fagområdene ble også gitt oppmerksomhet i evalueringen av den forrige rammeplanen (Østrem et al., 2009). Her pekte Østrem et al. (2009) på at det var en spenning mellom fagområdene og barns medvirkning, og at barnehagene tilsynelatende fikk en defensiv holdning til barns medvirkning i arbeidet. Et annet funn var at arbeidet med fagområdene ble videreført fra 1996-rammeplanen, men at tydeliggjøringen av fagområdene i 2006-rammeplanen legitimerte arbeidet med læring på en ny måte. Å undersøke hvordan barnehagene tilnærmer seg fagområdene i rammeplanen fra 2017, gir mulighet til å følge opp spenninger mellom styring og autonomi og mellom læringsfokus og barn og foreldres medvirkning.

Hva innebærer det at rammeplanen oppfattes som et godt pedagogisk verktøy? I første runde av Barnehagestudien (2019–2020) fant vi at barnehageansatte oppfattet rammeplanen som tydelig, og at den ga retning for arbeidet. Samtidig ga rammeplanen ansatte rom for selv å omforme planen til praksis (Eide et al., 2020). Barnehageansatte vektla faglig autonomi som viktig for å kunne tilpasse arbeidet med rammeplanen til lokale forhold. Flere

av barnehagene i Barnehagestudien pekte også på at ansvarliggjøringen som kommer frem i rammeplanen, skapte økte forventninger i arbeidet både fra barnehageansatte selv og fra eiere og foreldre (Eide et al., 2020, s. 129). De opplevde også at det var krevende å innfri alle forventningene i planen, og barnehageansatte argumenterte derfor for at det var nødvendig å sortere ved å gi enkelte områder særlig oppmerksomhet. Barnehagene omtalte gjerne dette som satsingsområder eller fokusområder. Eksempler på satsingsområder var: lek, spesifikke fagområder, vennskap, mangfold, inkludering eller medvirkning. I dette kapitlet vil vi derfor se nærmere på hvordan barnehagene prioriterer fagområder. Arbeidet med fagområder kan forstås som omforming eller oversettelse (Ball et al., 2012) av rammeplanens ambisjoner og innhold, noe som er sentralt i det Winter (2003) omtaler som organisatorisk implementeringsatferd. Iverksettingen av fagområder er et godt utgangspunkt for å undersøke hvordan rammeplanens pedagogiske innhold oversettes til praksis.

2.2 Teoretisk grunnlag og kapitlets struktur

Når vi undersøker barnehagenes arbeid med fagområdene, ser vi på dette som en pågående prosess hvor innholdet kan endres kontinuerlig (jf. Ingraham, 1987). Det innebærer at barnehagene kan endre forståelsen av både fagområdenes pedagogiske innhold og arbeidsmåter når begreper og verdier fylles med et lokalt meningsinnhold og omsettes til praksis i den enkelte barnehage. Endringer skjer da både på bakgrunn av bevisst planlegging og ved at barnehageansatte forhandler frem en felles forståelse av verdiene i den lokale praksisen (Schneider & Ingram, 1997). I dette arbeidet har styrere og pedagogiske ledere et særlig ansvar, ifølge rammeplanen (Utdanningsdirektoratet, 2017). Styrer skal sikre at barnehagens pedagogiske arbeid er i tråd med rammeplanen og lovgivning, og pedagogisk leder har ansvar for å planlegge, gjennomføre, dokumentere, vurdere og utvikle arbeidet (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 15–16). Videre er rammeplanen tydelig på at barn har rett til å medvirke. Omsetting av rammeplanen til praksis er imidlertid ikke noe barnehagene gjør alene, men i relasjon til andre aktører, som for eksempel foreldre, eiere, lokale barnehagemyndigheter, myndigheter og andre interessenter.

En sentral ambisjon i evalueringsprosjektet er å utforske hva som skjer når rammeplanen settes ut i livet. Dette kapitlet bidrar til dette ved å gi innsikt i den organisatoriske implementeringsatferden i barnehagene (Winter, 2003). Kapitlet tar også i bruk Goodlads begrep om læreplanpraksiser for å forklare implementeringen av rammeplanen fra policydokument til praksis (Goodlad, 1979). Her er det interessant å undersøke iverksettingen av rammeplanen i lys av tre av Goodlads (1979) læreplanpraksiser: den oppfattede, den operasjonelle og den erfarte læreplan. Ifølge Winters (2003) perspektiv på implementering og Goodlads begreper om læreplanpraksiser vil det avgjørende være å undersøke hvordan rammeplanen blir tatt i bruk, og hvilken argumentasjon som benyttes i valg av virkemidler og tiltak (Homme et al., 2020, s. 14). Vi undersøker dette ved bruk av kvantitativt og kvalitativt datamateriale fra Styrerundersøkelsen, Kommuneundersøkelsen, Brukerundersøkelsen og Barnehagestudien (se appendiks A for nærmere omtale av datagrunnlag og metode).

Strukturen i resten av kapitlet er som følger: Først beskriver vi hvordan rammeplanen fremstiller de sju fagområdene. Videre er kapitlet delt inn i fire temaer. Først undersøker vi barnehagenes prioriteringer og vektlegging av fagområder med utgangspunkt i Styrerundersøkelsen. Her ser vi også på hvorvidt det er en sammenheng mellom kommunenes og barnehagenes prioritering av fagområder, og i hvilken grad barnehagenes prioriteringer virker inn på foreldrenes tilfredshet med barnehagene. I den andre delen ser vi på hvordan barnehagenes oversettelser og fortolkninger av rammeplanen kommer til uttrykk i årsplaner. Deretter undersøker vi hvordan barnehagene arbeider med fagområdene i hverdagen gjennom intervjuer med ansatte i barnehagene og i form av tre små «hverdagsfortellinger» basert på observasjoner fra ulike aktiviteter i barnehagene (se appendiks A1.6). Så undersøker vi hvordan barnehagene dokumenterer arbeidet med fagområdene til foreldre. Kapitlet avsluttes med en samlet diskusjon hvor hovedtendensene i analysene av barnehagenes arbeid med fagområdene oppsummeres, og vi peker på noen implikasjoner.

2.3 Fagområdene i rammeplanen

Når vi undersøker barnehagenes iverksetting av fagområdene, blir det interessant å se hvilke forventninger rammeplanen stiller til arbeidet. Å knytte barnehagens pedagogiske innhold til ulike fagområder er ikke nytt med

rammeplanen fra 2017. I 1982 ga det daværende Familie- og forbrukerdepartementet ut en håndbok for barnehagene, *Målrettet arbeid i barnehagen*, en håndbok, som kan forstås som den første offentlige skriftliggjøringen av barnehagens innhold og arbeidsmåter. Håndboken omtaler, på samme måte som gjeldende rammeplan, barnehagens formål, innhold og arbeidsmåter, og det pedagogiske innholdet i barnehagen knyttes her til barns lek, læring og omsorg. Videre skrives det frem en pedagogisk ambisjon om at barnehagen skal gi grunnlag for en allsidig personlighetsutvikling gjennom fem virksomhetsområder: omsorg, lek, naturopplevelser, skapende aktiviteter og arbeid (Familie- og forbrukerdepartementet, 1982, s. 73), i tråd med den nordiske barnehagemodellen (Urban et al., 2022). En ny barnehagelov trådte i kraft i 1996 og ga det daværende Barne- og familiedepartementet adgang til å fastsette rammeplan for barnehagen. Den første rammeplanen for barnehagen, som kom i 1996, inneholdt forpliktende mål for arbeidet i barnehagene og satte krav til det sosiale samspillet. Videre pekte rammeplanen mot samfunn, religion og etikk, estetiske fag, språk, tekst og kommunikasjon, natur, miljø og teknikk og fysisk aktivitet og helse som fem fagområder alle barn i barnehager skulle få erfaring med i løpet av barnehageåret (Barne- og familiedepartementet, 1996). Med rammeplanen som kom i 2006, ble fagområdene utvidet med et nytt fagområde, Antall, rom og form, og samtidig ble fagområdet Samfunn, religion og etikk delt i to: Etikk, religion og filosofi og Nærmiljø og samfunn (Kunnskapsdepartementet, 2006). Med rammeplanen fra 2006 ble det dermed fastsatt sju fagområder. Samtidig fastholdt man at barnehagens innhold skulle være basert på lek, omsorg og læring, slik vi også finner det i dagens rammeplan (Utdanningsdirektoratet, 2017). Fagområdene har på den måten aktualisert og opprettholdt spenningen mellom lek og læring i barnehagen (se for eksempel Dahle, 2020; Kyrkjebø, 2022).

Ifølge rammeplanen gjenspeiler de sju fagområdene «områder som har interesse og egenverdi for barn i barnehagealder» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 47). Samtidig minner fagområdene også om fag som inngår i grunnopplæringen. Videre sier rammeplanen at fagområdene skal inngå som en meningsfull og morsom del av barnas hverdag i barnehagen, og at barnehagen gjennom arbeidet med fagområdene skal bidra til å fremme trivsel, allsidig utvikling og helse (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 47). Rammeplanen understreker at ansatte i barnehagen «skal se fagområdene i sammenheng» med barnehagens verdigrunnlag (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 7–12),

barnehagens formål og innhold (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 19–26), barns medvirkning (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 27–28) og barnehagens arbeidsmåter (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 43–45). Rammeplanen understreker barnas lek som et viktig grunnlag for arbeidet med fagområdene (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 47). Samtidig knyttes arbeidet med fagområdene til læring ved at barna blant annet skal få oppleve, erfare, utforske, utvikle interesse og få forståelse for innholdet i dem. Rammeplanen sier ikke noe eksplisitt om forholdet mellom fagområdene, bortsett fra at barnehagen skal ha som formål å fremme kommunikasjon og språk, noe som indikerer at fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst får en spesielt viktig posisjon.

Sammenhengene mellom de ulike fagområdene kommer til uttrykk blant annet gjennom at flere temaer går igjen. Et eksempel er mangfold og gjensidig respekt, som beskrives som et sentralt innhold i flere fagområder med formuleringer som at personalet skal «synliggjøre språklig og kulturelt mangfold, støtte barnas kulturelle uttrykk og identiteter og fremme mangfold i kommunikasjon, språk og andre uttrykksformer» (om fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst, Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 48) og «bidra til at kulturelt mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen» (om fagområdet Kunst, kultur og kreativitet, Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 52). Et annet eksempel er denne formuleringen: «Fagområdet retter særlig oppmerksomhet mot barnehagens samfunnsmandat og verdigrunnlag i et samfunn preget av livssynsmangfold [...] Barnehagen skal skape interesse for samfunnets mangfold og forståelse for andre menneskers livsverden og levesett» (om fagområdet Etikk, religion og filosofi, Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 54–55). Et tredje eksempel er at demokrati knyttes til fagområdet Nærmiljø og samfunn og kobles til barnas medvirkning gjennom formuleringen: «Barnas medvirkning i barnehagens hverdagsliv legger grunnlaget for videre innsikt i og erfaring med deltakelse i et demokratisk samfunn» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 56). Mangfold og gjensidig respekt er også fremhevet i beskrivelsen av barnehagens verdigrunnlag (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9), noe som illustrerer sammenhenger mellom fagområdene og barnehagens verdigrunnlag. De ulike fagområdenes innhold tydeliggjøres gjennom oppføring av en rekke ulike kulepunkter, i likhet med kapitlene om barnehagens formål og innhold og barnehagens arbeidsmåter. På den ene siden beskriver kulepunktene hva barnehagens arbeid med det enkelte fagområde skal bidra til, og på den andre siden tydeliggjør de hvordan personalet i barnehagen skal arbeide for å oppnå

dette. Beskrivelsene av hva barnehagen skal bidra til, innledes med denne formuleringen: «Gjennom arbeid med [det enkelte fagområde] skal barnehagen bidra til at barna». Den innledende formuleringen etterfølges deretter med fem til sju kulepunkter, som for eksempel «oppmuntres til å medvirke i egen hverdag og utvikler tillit til deltakelse i samfunnet» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 56) og «utforsker og undrer seg over eksistensielle, etiske og filosofiske spørsmål» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 55). Videre tydeliggjøres forventninger til hele personalets arbeidsmåter og arbeid med progresjon gjennom innledningen «Personalet skal» etterfulgt av kulepunkter med formuleringer som «bruke bøker, spill, musikk, digitale verktøy, naturmaterialer, leker og utstyr for å inspirere barna til matematisk tenkning» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 54), «være aktive og tilstedeværende, støtte og utfordre barna til variert kroppslig lek og anerkjenne barnets mestring» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 50) og «gi barna tid og anledning til å stille spørsmål, reflektere og lage egne forklaringer på problemstillinger, og til å delta i samtaler om det de har erfart og opplevd» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 53). Disse formuleringene må også ses i sammenheng med styreres og pedagogiske ledeses særlige ansvar for det pedagogiske arbeidet. I beskrivelsene av hva personalet skal gjøre, går ord som gi barna, bruke, bidra, styrke og støtte igjen på tvers av fagområdene. Slik tydeliggjøres forventninger om personalets aktive tilstedeværelse, tilrettelegging og støtte i barnas møte med de ulike fagområdene, samtidig som rammeplanens formuleringer åpner for en pedagogisk praksis som i stor utstrekning tar utgangspunkt i barnas aktive deltakelse, erfaringer, behov og interesser. Vi ser altså at rammeplanen gjennom fagområdene stiller store krav om et allsidig innhold, varierte arbeidsmåter som bidrar til progresjon, og en inkluderende praksis. Senere i kapitlet vil vi undersøke hvordan ansatte forstår disse kravene og oversetter dem til praksis i barnehagehverdagen.

2.4 Barnehagens prioritering og vektlegging av fagområdene

I dette delkapitlet ser vi på hvordan barnehagene prioriterer blant de ulike fagområdene, og videre hvorvidt barnehagens prioriteringer har sammenheng med kommunenes prioritering av fagområder. Avslutningsvis ser vi på hvorvidt barnehagens prioritering av fagområder virker inn på foreldretilfredshet.

Som nevnt innledningsvis kommer barnehagenes organisatoriske implementeringsatferd til uttrykk i prioriteringer de gjør, og i hvordan de arbeider med rammeplanens innhold (Winter, 2003).

I Styrerundersøkelsen har vi undersøkt barnehagenes prioriteringer av fagområdene. Styrerne har både i 2019 og 2022 besvart spørsmålet: I hvilken grad vektlegger du som barnehageleder de ulike delene av gjeldende rammeplan? Her var barnehagens fagområder et av alternativene. De ble også spurt: Hvilke fagområder har etter din mening blitt sterkere prioritert? Her kunne de krysse av på flere alternativ. Formuleringen i spørsmålet om hvilke fagområder som er sterkere prioritert, er noe endret fra 2019 til 2022. I 2019 ble styrerne spurt om hvilke fagområder som var blitt sterkere prioritert. I 2022 ble det spesifisert at prioriteringen skal ha skjedd i løpet av det siste året, og styrerne ble bedt om å begrense seg til tre fagområder. Endringene i spørsmålsformuleringen skyldes at styrerne i 2019 i stor grad krysset av for at de prioriterte tre eller færre fagområder. En annen endring i 2022 var at styrerne også kunne krysse av for at de ikke hadde prioritert noen fagområder spesielt. 11 prosent krysset av på dette alternativet. Det er dermed begrensninger i hva funnene kan si om endring over tid, men resultatene gir en pekepinn om hvilke fagområder som står sterkt i barnehagen på de to måletidspunktene.

Styrerundersøkelsen viser at norske barnehagestyrere legger stor vekt på fagområdene. På spørsmål om hvilke deler av gjeldende rammeplan som vektlegges, oppga 87 prosent av styrerne i 2019 og 90 prosent i 2022 at de i stor eller svært stor grad vektla fagområdene (Lotsberg et al., 2020, s. 155). Dette gir grunnlag for å hevde at barnehagestyrerne anser fagområdene som en viktig del av barnehagens pedagogiske innhold, og at arbeidet med fagområdene opprettholdes og vektlegges over tid. Det innebærer imidlertid ikke at alle fagområdene tillegges like stor vekt (Østrem et al., 2009; Ljunggren et al., 2017; Lotsberg et al., 2020).

Tabell 2.1 viser andelen styrere i 2019 og 2022 som rapporterer å ha prioritert rammeplanens ulike fagområder sterkere. I 2022 var det som nevnt spesifisert at endringen i prioritering skal ha skjedd i løpet av det siste året.

Tabell 2.1 Hvilke fagområder har blitt sterkere prioritert? (N2019 = 1645, N2022 = 1913)

	2019 (N = 1645)	2022 (N = 1913)
Kommunikasjon, språk og tekst	68 %	77 %
Kropp, bevegelse, mat og helse	67 %	62 %
Kunst, kultur og kreativitet	11 %	16 %
Natur, miljø og teknologi	39 %	37 %
Antall, rom og form	27 %	11 %
Etikk, religion og filosofi	18 %	10 %
Nærmiljø og samfunn	22 %	22 %

Her viser svarene fra barnehagestyrerne at de ikke prioriterer alle rammeplanens fagområder i like stor grad. En klar tendens er at fagområdene Kommunikasjon, språk og tekst og Kropp, bevegelse, mat og helse blir prioritert langt høyere enn andre fagområder. Dette resultatet sammenfaller med funn fra evalueringer av den foregående rammeplanen (Østrem et al., 2009; Antonsen, 2015; Ljunggren et al., 2017). Østrem et al. (2009) pekte i evalueringen av rammeplanen fra 2006 på at fagområdene som fremstår som mer skoleforberedende, den gang så ut til å få styrket oppmerksomhet i barnehagene. At barnehagene prioriterer fagområdet Språk, tekst og kommunikasjon kan forstås i lys av et slikt skoleforberedende argument. Et annet argument er at styrkingen av språkkompetanse for barn i barnehagen har hatt økt politisk oppmerksomhet over tid (jf. strategien «Språkløyper»¹), og at tidlig innsats var en sentral ambisjon med rammeplanen fra 2017. Tidlig innsats kan komme til uttrykk gjennom styrket generell, politisk og faglig oppmerksomhet rundt språkarbeidet i barnehagen.

Svarene i Styrerundersøkelsen indikerer også at det er noen fagområder som i liten grad prioriteres. Sett i sammenheng med tidligere undersøkelser

1 Kunnskapsdepartementet satte i 2016 i gang en nasjonal strategi for språk, lesing og skriving. Strategien foregikk frem til 2019, men det er etablert et nettsted med ressurser som er tilgjengelige og vedlikeholdes av lesesenteret ved Universitetet i Stavanger. Se <https://sprakloyper.uis.no>

av barnehagenes prioriteringer er lav prioritering av fagområder verdt oppmerksomhet fordi rammeplanen fremhever at barna skal møte alle områdene. Fagområdet Etikk, religion og filosofi ser over tid ut til å ha fått lav prioritet i barnehagene. Utdanningsdirektoratets årlige spørreundersøkelse til barnehagesektoren i 2015 viste også at fagområdet Etikk, religion og filosofi var det som ble lavest prioritert ved at 12 prosent av barnehagene oppga at de i liten grad arbeidet med dette fagområdet. Andre fagområder som i liten grad ble prioritert, var den gang Kunst, kultur og kreativitet (5 prosent) og Nærmiljø og samfunn (4 prosent) (Antonsen, 2015). Resultatene sammenfaller med flere av fagområdene med lavest prosentandel i Styrerundersøkelsene i 2019 og 2022. Lotsberg et al. (2020, s. 191) peker i likhet med Ljunggren et al. (2017) på at fagområder som det ikke er oppmerksomhet rundt, eller som kan kreve spesifikk kompetanse, også ser ut til å få mindre fokus i barnehagene. Dette er særlig relevant for fagområdet Etikk, religion og filosofi, som ifølge Ljunggren krever mye translatørkompetanse (Ljunggren et al., 2017, s. 91). De senere årene har kompetansen i barnehagene blitt styrket, noe som kan gi grunnlag for at også dette fagområdet skulle ha styrket seg mer enn vi finner det i Styrerundersøkelsen. Eide og Homme (2019) peker imidlertid på at den skjerpede pedagognormen ikke nødvendigvis innebærer at en får tilført didaktisk kompetanse innenfor spesifikke fagområder til barnehagene. Likeledes viser Forsbakk (2020) at en generell styrking av barnehagefaglig kompetanse ved at det tilsettes flere pedagoger i barnehagen, ikke trenger å innebære at den fagspesifikke kompetansen i det enkelte fagområdet øker. Forsbakk, som har gjennomgått bacheloroppgavene til 190 barnehagelærerstuderenter ved Nord universitet, fant at fagområdet Etikk, religion og filosofi, sammen med fagområdet Antall, rom og form, i liten grad var berørt i studentenes selvvalgte bacheloroppgaver. Forsbakk ser dette i sammenheng med at også barnehagene i liten grad vektlegger dette fagområdet. Dermed inspireres studentene i liten grad til å undersøke dette fagområdet nærmere i sine bacheloroppgaver. Med utgangspunkt i Forsbakks (2020) studie kan vi derfor stille spørsmål ved om barnehagene selv vil kunne snu vedvarende manglende prioritering av enkelte fagområder. Vi skal senere i kapitlet se at barnehagene i stor grad prioriterer fagområder uavhengig av kommunenes prioriteringer. Vi kan her, sammen med Forsbakk (2020), stille spørsmål ved hvilke aktører rundt barnehagene som kan forventes å endre barnehagenes prioriteringer blant fagområdene.

Sammenlignet med resultatene fra 2019 rapportert av Lotsberg et al. (2020, s. 157) viser Styrerundersøkelsen fra 2022 at barnehagene har endret noen av sine prioriteringer. Andelen styrere som sier de prioriterer Kommunikasjon, språk og tekst, har økt fra 68 til 77 prosent, og andelen styrere som prioriterer Kunst, kultur og kreativitet, har økt fra 11 til 16 prosent. Siden såpass få oppga fagområdet Kunst, kultur og kreativitet som prioritert i 2019, tilsvarer denne økningen på 5 prosentpoeng en relativ økning på 45 prosent. Tre fagområder – Kropp, bevegelse, mat og helse, Natur, miljø og teknologi og Nærmiljø og samfunn – virker å være noe svakere prioritert i 2022, mens andelen som prioriterer Antall, rom og form og Etikk, religion og filosofi er omtrent halvert: En nedgang på henholdsvis 16 og 8 prosentpoeng tilsvarer en relativ nedgang på henholdsvis 59 og 47 prosent. Nedgangen i antallet som prioriterer fagområdet Antall, rom og form, er med andre ord betydelig og peker på at det kan ha skjedd en markant endring i barnehagenes prioriteringer etter den nye rammeplanen sammenlignet med den foregående. I 2009 var det 36 prosent som la stor vekt på dette fagområdet, mens 45 prosent i noen grad anså det som viktig (se Østrem et al., 2009). Et viktig forbehold her er at sammenstillingen av resultater fra de to evalueringene må ses i lys av at spørsmålsformuleringen i de to undersøkelsene er ulike. Et annet forhold som kan forklare den markante nedgangen i barnehagenes prioritering av fagområdet Antall, rom og form, var at det i den foregående rammeplanen ble introdusert som et nytt fagområde og derfor fikk stor oppmerksomhet i barnehagene (Østrem et al., 2009).

Å se resultatene i lys av spørsmålsformuleringen er viktig for å tolke resultater fra de to måletidspunktene i Styrerundersøkelsen. Som nevnt var det noen endringer i spørsmålsformuleringen: i 2022 spurte vi etter prioritering av fagområdene de siste to årene, og antall svaralternativ ble utvidet. Endringene i spørsmålsformuleringen kan ha påvirket svarene til barnehagestyrerne, særlig til de 10 prosentene som i 2022 oppga at de ikke prioriterte noen av fagområdene spesielt, ettersom dette ikke var et alternativ i Styrerundersøkelsen i 2019. Vi kan anta at en del styrere heller ikke gjorde spesielle prioriteringer mellom fagområdene i 2019, men da var det ikke åpnet for at de kunne oppgi dette svaralternativet. Noe av nedgangen i prioriteringer mellom 2019 og 2022 kan dermed potensielt forklares med at styrere i runde 1 ble «tvunget» til å krysse av for noen prioriterte områder. Styrerundersøkelsen viser at det er stor grad av konsistens når det gjelder

hvilke fagområder som vurderes som viktige, og at dette sammenfaller med tidligere studier (Ljunggren et al., 2017). Ljunggren et al. (2017) har tidligere vist til at samtlige fagområder ser ut til å ha styrket seg siden Østrem og kollegaers evaluering ble publisert i 2009, og ser dette som et uttrykk for at fagområdene har styrket rammeplanen som styringsinstrument. Underveisrapporten fra denne evalueringen fant at rammeplanen var styrket som styringsinstrument, men pekte også på at prioriteringen av noen områder fremfor andre må ses i sammenheng med andre endringer enn den nye rammeplanen (Homme et al., 2020). Slike endringer kan være at barnehagene har fått styrket sin fagkompetanse gjennom skjerpet pedagognorm og økt andel fagarbeidere. Pågående satsinger og styringssignaler kan også ha betydning, som for eksempel Utdanningsdirektoratets verktøy for kvalitet og kompetanseutvikling i barnehage, skole, SFO, PP-tjenesten og fag- og yrkesopplæring (Utdanningsdirektoratet, 2022). Et viktig mål for statlige myndigheter med revidering av rammeplanen var at den skulle samsvare med loven, og at virkemidlene skulle støtte opp under lov og rammeplan (Ludvigsen & Homme, 2020). Kommunenes prioriteringer og vektlegging av barnehagens innhold kan også ha betydning for barnehagens arbeid. I det neste delkapitlet ser vi derfor nærmere på om barnehagens prioriteringer kan forstås i sammenheng med kommunenes prioriteringer.

2.5 Har barnehagens prioriteringer sammenheng med kommunenes prioriteringer?

Barnehagens prioriteringer kan forstås ut fra interne justeringer og forhandlinger, men også ut fra relasjonen barnehagene har til andre aktører i barnehagesektoren, som eiere og kommunale barnehagemyndigheter, eller det Winter (2003) forklarer som mellomorganisatorisk implementeringssatferd. Et interessant spørsmål blir da å undersøke hvorvidt og i hvilken grad barnehagens prioritering av ulike fagområder har sammenheng med prioriteringene som gjøres av kommunene. I Kommuneundersøkelsen (se Børhaug & Nordø, 2020; appendiks A1.4) har vi i sendt ut spørreskjema til alle landets kommuner i 2020 og 2023. I 2023 inkluderte vi spørsmål om

hvilke fagområder kommunene har prioritert i oppfølgingen av barnehager i kommunen det siste året. I tabell 2.2 nedenfor ser vi hvordan kommunene har vektlagt de sju fagområdene når de har svart på følgende spørsmål i 2023: «Kva fagområde har kommunen prioritert i oppfølginga av alle barnehagar i kommunen det siste året? Kryss av for dei tre fagområda de har prioritert høgast.»

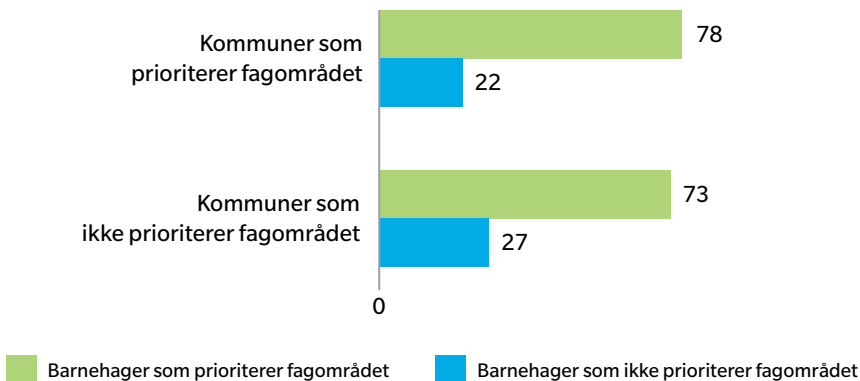
Tabell 2.2 Kommunenes prioriteringer av fagområder i oppfølgingen av barnehager i 2023 (N = 144)

Prioriterte fagområder	Andel kommuner
Kommunikasjon, språk og tekst	89
Kropp, bevegelse, mat og helse	50
Kunst, kultur og kreativitet	10
Natur, miljø og teknologi	27
Antall, rom og form	11
Etikk, religion og filosofi	7
Nærmiljø og samfunn	22

Vi ser at prioriteringene i stor grad følger samme mønster som for Styrerundersøkelsen: Fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst er tyngst prioritert, 89 prosent har krysset av her, mens fagområdene Kropp, bevegelse, mat og helse og Natur, miljø og teknologi til en viss grad skiller seg ut, med avkrysninger hos henholdsvis 50 og 27 prosent av kommunene. De samme tendensene viser seg også i fagområdene som er lavest prioritert: Etikk, religion og filosofi er lavest her, sammen med Kunst, kultur og kreativitet og Antall, rom og form, slik vi også så for Styrerundersøkelsen i 2022.

Selv om nivået og fordelingen blant de prioriterte fagområdene er rimelig like for kommuner og barnehager, er det ikke gitt at barnehagene prioriterer de samme fagområdene som kommunene de tilhører. For å undersøke dette har vi koblet styrer- og kommuneundersøkelsene fra 2022/2023 og sett på sammenhengen mellom kommunenes og styrernes prioriteringer av de enkelte fagområdene. Ikke alle barnehagene fra Styrerundersøkelsen ligger i kommuner som deltar i Kommuneundersøkelsen, og ikke alle kommunene

fra Kommuneundersøkelsen er representert blant barnehagene i Styreverundersøkelsen. Utvalget etter koblingen ble derfor redusert til 117 kommuner og 1048 barnehager.

Figur 2.1 Sammenhengen mellom kommunenes og styrernes prioritering av fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst, angitt i prosent (N kommuner = 117, N barnehager = 1048)

I kommunene som oppgir å prioritere Kommunikasjon, språk og tekst, oppgir 78 prosent av barnehagestyrerne å prioritere dette området. I kommunene som *ikke* oppgir å prioritere Kommunikasjon, språk og tekst, rapporterer 73 prosent av barnehagestyrerne at de prioriterer dette fagområdet. Resultatene er vist i figur 2.1. Forskjellen er altså på bare 5 prosentpoeng. For de fleste fagområdene er mønsteret det samme. En rimelig slutning er dermed at barnehagene i stor grad gjør sine prioriteringer uavhengig av hvilke fagområder kommunene prioriterer. Ett unntak er fagområdet Antall, rom og form, hvor differansen mellom prioriterende og ikke-prioriterende kommuner er på 14 prosentpoeng (24 vs. 10 prosent) – altså ser barnehagene for dette fagområdet ut til å bli påvirket av kommunenes prioriteringer i større grad. Den manglende sammenhengen mellom kommuners og barnehagers prioriteringer av fagområder bekreftes også av en kjiqvadrattest ($\chi^2 = 1,4946$, $p = 0,222$).

At det ser ut til å være manglende sammenheng mellom kommunenes prioriteringer og barnehagenes, kan forstås ut fra flere forhold. Et spørsmål vi kan stille, er om det i det hele tatt er rimelig å forvente at det skal være en slik sammenheng. En indikasjon på at svaret på dette spørsmålet er nei,

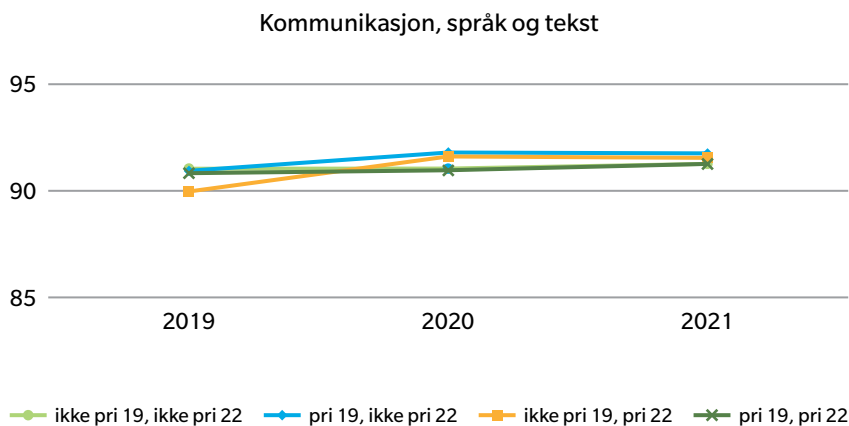
kan vi finne i Kommuneundersøkelsen i 2023, som viser at relativt få kommuner rapporterer å ha satt inn tiltak for å følge opp fagområdene (32 prosent kommuner oppgir å ha iverksatt tiltak for å følge opp fagområdene mot 68 prosent som oppgir tiltak for å følge opp læringsmiljø. Se appendiks A1.4 for nærmere omtale). Vi kan da anta at kommunene i stor grad prioriterer å sette inn tiltak på områder der de erfarer at barnehagene har utfordringer. Fagområdene ser da ut til å være et område kommunene vurderer at barnehagene mestrer. Et annet poeng er at eierrollen med revidert rammeplan er styrket og tildelt mer eksplisitt ansvar. Det kan innebære at prioriteringene barnehagene gjør, ikke avgjøres internt i organisasjonen, men av eiere med sterk styringskapasitet (Børhaug & Nordø, 2020). Barnehagens mellomorganisatoriske implementeringsatferd (jf. Winter, 2003) omhandler da ikke bare barnehagens egne relasjoner med andre aktører i barnehagesektoren, men også relasjonene mellom disse aktørene, som for eksempel relasjonen mellom eiere og kommuner. Et tredje poeng kan vi finne hos Ball et al. (2012), som forklarer at et kjennetegn ved utdanningsorganisasjoner som skoler er at det utvikles særegne profesjonelle kulturer, perspektiver, holdninger og samhandlingsatferd som danner et fortolkningsgrunnlag disse organisasjonene møter nye initiativ med. Dette kan forklare både den organisatoriske og den mellomorganisatoriske implementeringsatferden til barnehagene, hvor barnehagene både kan starte initiativ på egen hånd og koble seg på eventuelle kommunale initiativ dersom de finner at det sammenfaller med deres prioriteringer. Det kan også være slik at barnehager som tidligere har deltatt i kommunal oppfølging rundt et fagområde, velger å videreføre dette arbeidet uavhengig av om kommunene følger dette opp videre. Vi skal se et eksempel på dette senere i kapitlet.

Ovenfor har vi pekt på at kommuner og barnehager i stor grad ser ut til å prioritere de samme fagområdene: Kommunikasjon, språk og tekst og Kropp, bevegelse, mat og helse. Vi finner også de samme tendensene når det gjelder fagområdene som barnehagene ikke prioriterer sterkere: Etikk, religion og filosofi, Kunst, kultur og kreativitet og Antall, rom og form. Samtidig finner vi at barnehagens prioriteringer ikke ser ut til å styres av hva kommunene prioriterer. Et interessant spørsmål blir da om barnehagens prioriteringer virker inn på andre aktører. I neste avsnitt undersøker vi hvorvidt barnehagens prioritering av fagområder virker inn på foreldretilfredshet.

2.6 Er det sammenheng mellom barnehagens prioriteringer og foreldretilfredshet?

Relasjonen mellom barnehage og foreldre er en del av den mellomorganisatoriske implementeringsatferden i barnehagene. Vi har derfor vært interessert i å se barnehagens prioriteringer av fagområder i sammenheng med brukernes opplevelse av tilbudet, her forstått som foreldres tilfredshet uttrykt i Brukerundersøkelsen til foreldre (Rydland & Christensen, 2021). Brukerundersøkelsen gjennomføres hvert år i en rekke norske barnehager. Ved å koble Styrerundersøkelsen og Brukerundersøkelsen får vi et utvalg på 712 barnehager og 64 343 foreldre. Dette er barnehager som deltar i begge rundene av Styrerundersøkelsen i tillegg til Brukerundersøkelsen i årene 2019–2021. Vi har analysert hvert fagområde for seg og delt utvalget inn i fire grupper: 1) barnehagene som ikke prioriterer det enkelte fagområdet verken i 2019 eller 2022, 2) barnehager som prioriterer det enkelte fagområdet i 2019, men ikke i 2022, 3) barnehager som prioriterer det enkelte fagområdet i 2022, men ikke i 2019, og 4) barnehager som prioriterer det enkelte fagområdet både i 2019 og 2022. Brukerundersøkelsen har ikke spørsmål som undersøker foreldres tilfredshet relatert til hvert enkelt fagområde. Det nærmeste vi kommer, er et spørsmål om språkutvikling som vi kan koble til fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst. Foreldrene blir bedt om å rangere følgende påstand: «Jeg har inntrykk av at barnehagen tilrettelegger for mitt barns språkutvikling». Det er fem svaralternativer, fra «Helt uenig», her representert med tallet 0, til «Helt enig», her representert med tallet 100. Foreldre som svarte «Vet ikke», er utelatt fra analysen. Vi kalkulerte den gjennomsnittlige tilfredsheten for de fire gruppene for hvert fagområde. Den gjennomsnittlige tilfredsheten for hele utvalget er på 91,1, med andre ord er foreldre i gjennomsnitt svært fornøyde med denne delen av barnehagens praksis. Resultatene er illustrert i figur 2.2.

Figur 2.2 viser at det er svært lite variasjon: For alle årene og alle gruppene ligger foreldretilfredsheten mellom 90 og 92. Foreldrene i disse barnehagene fremstår som svært tilfredse, og denne tilfredsheten ser ikke ut til å variere med barnehagens (endrede) prioriteringer av fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst. Vi finner den samme tendensen for alle fagområdene. Nærmere analyser av Brukerundersøkelsen i rapporten *Foreldrevurderingar og ny rammeplan* (Rydland & Christensen, 2021) viste for øvrig at dette også gjaldt foreldres generelle tilfredshet med barnehagetilbudet; dette samvarierte i liten grad med kjennetegn ved barnehagene.

Figur 2.2 Barnehagers prioritering av fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst og foreldres vurdering av tilbudet (N barnehager = 712, N foreldre = 64343). Svært fornøyd = 100

Videre i kapitlet undersøker vi den organisatoriske implementeringsatferden i barnehagene. I underveisrapporten viste både Styrerundersøkelsen og Barnehagestudien at det var stor variasjon blant barnehagene både med hensyn til i hvilken grad rammeplanen ble tatt i bruk, og hvordan de arbeidet med å involvere alle ansatte i implementeringen (Eide et al., 2020; Lotsberg et al., 2020). Her vil vi illustrere noe av denne variasjonen når vi presenterer analysene av barnehagenes arbeid med fagområdene i planer, i arbeidet med barna og i dokumentasjon til foreldre.

2.7 Hvordan kommer fagområdene til uttrykk i barnehagenes planer?

I de følgende avsnittene går vi dypere inn i hvordan fagområdene kommer til uttrykk i barnehagenes planer. Planarbeidet gir uttrykk for barnehagens fortolkning av rammeplanen og viser hvordan barnehagene vektlegger og organiserer ulike sider ved rammeplanen. I dette kapitlet er det interessant å undersøke hvordan barnehagene presenterer arbeidet med fagområdene. Tidligere har Barnehagestudien (Eide et al., 2020) vist at barnehagene bruker en rekke ulike planer i arbeidet i hverdagen og i planleggingen av fagområdene. Her fokuserer vi særlig på årsplanen fordi den har status som

en overbyggende plan for den enkelte barnehage, før vi kort kommenterer hvordan barnehagene også bruker andre planer. Barnehagene er gjennom rammeplanen forpliktet til å utarbeide en årsplan som skal gjelde for barnehagen som enhet. I rammeplanen omtales denne planen, sammen med dokumentasjon, både som et arbeidsverktøy internt i barnehagen og som viktig i barnehagens kommunikasjon med aktører rundt barnehagen (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 37–38). Rammeplanen fremmer videre krav om at barnehagenes årsplaner skal «vise hvordan barnehagen vil arbeide for å omsette rammeplanens formål og innhold og barnehageeierens lokale tilpasninger til pedagogisk praksis» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 38). Kravene til innhold i barnehagenes årsplaner er sammensatt og omfatter barnehagenes arbeid med omsorg, lek, danning, læring, progresjon, barn og foreldres medvirkning, barnehagens vurdering av pedagogisk arbeid, tilvenning av nye barn og samarbeid og sammenheng med skole (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 38). Samtidig stiller ikke rammeplanen eksplisitt krav om at fagområdene skal synliggjøres i barnehagenes årsplaner. Vi har tidligere vist at det er stor variasjon i hvorvidt årsplanene utformes i tråd med rammeplanens krav (Eide et al., 2020). Ettersom barnehagenes årsplaner er offentlige, har vi av anonymiseringshensyn valgt å ikke oppgi kode for barnehagene i presentasjonen.

Gjennomgangen av barnehagenes årsplaner for 2022/2023 viser at årsplanene i større grad enn tidligere år (2019–2021) omtaler de temaene som rammeplanen forventer. Gjennomgangen avdekket også at flere barnehager i undersøkelsen har inkludert fagområdene i årsplanen. Årsplanene har egne avsnitt for hvert av punktene som skisseres i rammeplanen, hvor barnehagens arbeid med for eksempel lek, læring, omsorg og barns medvirkning skrives frem. Barnehagene benytter i tillegg andre planer og dokumenter til å svare ut krav som rammeplanen har til årsplanen. Eksempler er treårsplaner, virksomhetsplaner, langsiktige årsplaner, langtidsperspektiv, visjon, fokusplan, pedagogisk årsplan og progresjonsplan for fagområdene. Et konkret eksempel er en av barnehagene som i 2020 brukte én mal som eier har utviklet, for å angi mål for læringsarbeidet og en annen mal for å synliggjøre arbeidet med fagområdene ut fra en didaktisk modell som også inkluderer andre vektlagte temaer i rammeplanen, som barns medvirkning og vurdering av arbeidet. Eier har senere valgt å samle disse dokumentene i en langsiktig strategiplan som barnehagen bruker sammen med årsplanen i en treårssyklus.

Selv om 79 prosent av de spurte i Styrerundersøkelsen (2022) rapporterer at de i stor eller i svært stor grad har nedfelt arbeidet med fagområder i skriftlige regler og rutiner (se figur 3.3 i kapittel 3), åpner det likevel for variasjon i hvilken grad og på hvilken måte fagområdene kommer til uttrykk i årsplanene til de ulike barnehagene. I gjennomgangen av årsplanene for barnehageåret 2022/2023 finner vi slik variasjon både med hensyn til omfanget av omtalen av hvert fagområde og med hensyn til hvilke måter fagområdene kommer til uttrykk på. Vi har her identifisert tre tendenser blant barnehagene som deltok i Barnehagestudien: 1) at fagområdene ses i sammenheng og omtales som innlemmet i barnehagens arbeid med verdigrunnlaget, lek og læring, 2) at enkelte fagområder trekkes frem som satsingsområder, og 3) at fagområdene knyttes til ulike temaer eller konkretiseres i delmål og arbeidsmåter tilpasset barnas alder, som et uttrykk for progresjon. Den første tendensen er mest utbredt blant barnehagene i vårt utvalg. Et eksempel på dette er formuleringer som denne: «Vi jobber tverrfaglig med alle fagområder og satsingsområder. Demokrati og dialog er verdier som er til stede i alt vi foretar oss» (årsplan, s. 17). Gjennom slike formuleringer vises det at en arbeider med fagområdene i sammenheng, og at arbeidet er bygd på verdigrunnlaget i rammeplanen. Dette er i tråd med Utdanningsdirektoratets forventninger til arbeidet med rammeplanen i barnehagene, og på Utdanningsdirektoratets nettsider er hvert kapittel i den digitale utgaven av rammeplanen supplert med refleksjonsspørsmål (Utdanningsdirektoratet, 2017). Kapitlet om fagområdene er supplert med blant annet disse refleksjonsspørsmålene: «Hvordan arbeider vi med å se barnehagens verdigrunnlag, formål og innhold i sammenheng med fagområdene?», «Hvordan kan vi sikre at leken er utgangspunkt for arbeidet med fagområdene?» og «Hvordan arbeider vi med planlegging og gjennomføring av det pedagogiske innholdet for å se alle barnehagens fagområder i sammenheng?».

Samtlige årsplaner omtaler barnehagenes arbeid med lek, læring, omsorg og danning. Flere av barnehagene beskriver her fagområdene som innlemmet i barnehagens arbeid med lek og læring, og de gir uttrykk for at de ser fagområdene i sammenheng. Et eksempel er en barnehage som skriver at

fagområdene er en naturlig del av utformingen av innhold, metode og mål. Vi evaluerer jevnlig vårt arbeid med barna, og reflekterer rundt hvilke fagområder vi ser i de ulike aktivitetene i hverdagen. Dette dokumenteres også gjennom Månedsbrev til foreldre. Vi er opptatt av barns medvirkning

og pedagogisk improvisasjon, og har derfor åpne planer med rom for å bygge videre på barns innspill, tanker, lek og interesser. (Treårsplan, s. 14)

I årsplanene finner vi samtidig at de tre mønstrene delvis overlapper i den enkelte barnehage. Eksempler er her fire barnehager som alle beskriver fagområdene i sammenheng og som en del av barnehagens arbeid med verdier, omsorg, lek og læring, samtidig som enkelte fagområder løftes frem som satsingsområder i barnehagene. Et annet eksempel er en barnehage som utover beskrivelsen av barnehagens arbeid med lek og læring løfter frem enkelte fagområder som tema i forberedelsene til overgangen mellom barnehage og skole:

I førskolegruppen tilrettelegger vi for aktiviteter som stimulerer for lek og læring, undring og refleksjon, språkstimulering og begrepsforståelse. Vi har fokus på temaene: Kommunikasjon, språk og tekst, Antall, rom og form, Kunst, kultur og kreativitet og Kropp, bevegelse og helse. Barna får erfaringer med faste rammer og struktur og vi øver på å vise toleranse for andres valg, meninger og ulikheter, vente på tur, følge regler i lek og spill, prøve å få ting til selv og å samarbeide med andre. (Årsplan, s. 13)

Blant barnehagene som skriver frem satsinger på enkelte fagområder, er det først og fremst fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst som fremheves. I årsplanen til barnehagene som satser spesielt på dette fagområdet, vektlegges språk som basiskompetanse og grunnleggende for barnas utvikling og samspill med andre. Et eksempel er en barnehage som skriver følgende:

Språk som basiskompetanse er en av barnehagens viktige oppgaver og er helt essensielt for barns helhetlige utvikling. Språklig kompetanse er viktig for barns identitetsutvikling og for barns evne til å samhandle og bygge gode relasjoner med både barn og voksne. Gjennom språket kan barn uttrykke behov, tanker, meninger og følelser. (Årsplan, s. 16)

Et annet eksempel er en barnehage som tidligere har vært en del av den nasjonale strategien «Språkløyper». Her har kommunen tidligere hatt status som språkkommune, og barnehagen har valgt å videreføre arbeidet utover prosjektperioden. Målet med videreføringen er å sikre et helhetlig og enhetlig opplæringsløp hvor barna utvikler god språklig kompetanse gjennom at

en sikrer progresjon allerede i barnehagen. I årsplanen forklares arbeidet med språk i sammenheng med blant annet kultur og mangfold:

Språk og kultur heng tett saman. Det fleirspråklege mangfaldet vi har i vårt samfunn er naturleg å løfte fram både i det fysiske miljøet, i kommunikasjon og samspel, samt i aktiviteter i barnehagen. Norsk kultur og tradisjon vil ha eit naturleg rotfeste i vårt pedagogiske tilbod. I tillegg til andre kulturar vil samisk språk og kultur verte løfta fram årleg. (Årsplan, s. 5)

Som beskrevet ovenfor ses satsing på fagområdet Kommunikasjon, tekst og språk også i sammenheng med andre fagområder, lek og hverdagsaktiviteter i barnehagen. Eksempler på dette kan være at en arbeider med språk gjennom musikalske grunnelementer som rytme, bevegelse og lyd i samvær rundt tekster eller i samtaler med barna om opplevelser og aktiviteter. Arbeidet med språk forklares også som et virkemiddel for andre fagområder, slik som en av barnehagene forklarer i beskrivelsen av Antall, rom og form:

I barnehagen inngår arbeidet med matematisk kompetanse som en naturlig del av barnas lek og aktiviteter. Gjennom språket som brukes i hverdagen og i samspill med andre, utviklet barnet forståelse for og bruker selv matematiske sammenhenger og begrep. Vi teller når vi dekker bord, vi bruker rim og regler i samlingsstund, vi snakker om farger og former, vi måler og forklarer. (Årsplan, s. 17)

I barnehagene hvor arbeidet med fagområdene relateres til ulike temaer gjennom året, skrives det frem lite konkret innhold i det enkelte fagområdet. I stedet viser barnehagenes årsplaner her til øvrig dokumentasjon som periodeplan, månedsplan eller lignende. I årsplanen knyttes arbeidet med fagområdene til temaområder som for eksempel kroppen, årstidene eller vennskap. Årsplanen viser her sammenhengen mellom fagområder og tema som en figur eller en tabell, her illustrert med et utsnitt av årsplanen fra en av disse barnehagene (tabell 2.3).

Tabell 2.3 Utsnitt av en barnehages årsplan s. 5. Korleis barnehagen jobbar med fagområda frå rammeplan:

Månad	Fagområde	Tema	Mål for borna
September, Oktober, November	Mengd, rom og form	Mattemoro	<p>Haldningsmål: Oppdage og undre seg over matematiske samanhengar</p> <p>Kunnskapsmål: Barna skal undre seg, vise nysgjerrighet og motivasjon for problemløysing.</p> <p>Opplevelsesmål: Barna skal leike og eksperimentere med tal, mengde, teljing og få erfaring med ulike måtar å uttrykke dette på.</p> <p>Bruke kroppen og sansane for å utvikle rom for forståing.</p>
Desember	Kommunikasjon, språk og tekst Etikk, religion og filosofi	Jul og tradisjonar	<p>Haldningsmål: Lære om ulike juletradisjonar som er representert på avdelinga.</p> <p>Kunnskapsmål: Få kjennskap til tradisjonar kring julehøgtida.</p> <p>Opplevelsesmål: Oppleve spenning og glede ved høgtlesing, fortelling, song og samtale.</p>
Januar, Februar, Mars	Natur, miljø og teknologi	Vinter, snø og leik	<p>Haldningsmål: Barna skal utvikle respekt for naturen, været og dyra som lever ute om vinteren.</p> <p>Kunnskapsmål: Barna skal få kunnskap om dyra som lever i naturen.</p> <p>Opplevelsesmål: Barna skal få gode opplevinger i naturen om vinteren.</p>
April, Mai, Juni	Kunst, kultur og kreativitet	Skaparglede	<p>Haldningsmål: Få utforske og bli kjend med si eiga kreativitet og kultur i saman med andre.</p> <p>Kunnskapsmål: Møte eit mangfald av kunstnariske og kulturelle uttrykksformer.</p> <p>Opplevelsesmål: Oppleve glede og stoltheit over eigen kulturell tilhøring i fellesskapet.</p>

I denne barnehagen arbeides det ut fra en toårssyklus, hvor hvert av fagområdene tematiseres og utgjør et fokusområde i en tremånedersperiode. De to årene ses da i sammenheng, slik at alle fagområdene blir representert med et tema i løpet av syklusen. For hvert av temaene har barnehagen utformet holdningsmål, kunnskapsmål og opplevelsesmål. Disse formuleringene ligger tett opp til rammeplanens formuleringer for de aktuelle fagområdene, her illustrert med formuleringen av opplevelsesmålet: «Barna skal leike og eksperimentere med tal, mengde, teljing og få erfaring med ulike måter å uttrykke dette på.» I tilsvarende tekst i rammeplanen står det at barnehagen skal bidra til at «barna leker og eksperimenterer med tall, mengde og telling og får erfaring med ulike måter å uttrykke dette på» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 54). Analysen viser også et eksempel på at tekstnærhet til rammeplanen er et gjennomgående trekk ved årsplanene. Vi skal senere se at dette også gjelder når barnehagene dokumenterer arbeidet sitt til foreldre.

Bare én av barnehagene i utvalget konkretiserer sitt eget arbeid med fagområdene i delmål og arbeidsmåter tilpasset barnas alder og skriver dette frem som en progresjonsplan i årsplanen for 2022 (arbeidet med progresjon omtales nærmere i kapittel 3). Beskrivelsen av arbeidet med fagområdene utgjør hele 15 av 30 sider i dokumentet. Her beskrives hvert av fagområdene i en overbyggende innledning, før det konkretiseres hva og hvordan fagområdet skal inngå i arbeidet med barn i ulik alder. Noe tilsvarende finner vi i skolenes læreplanverk i konkretiseringen av kompetansemålene.² Figur 2.3 viser et utsnitt av barnehagens årsplan, med introduksjonen og konkretiseringen av fagområdet Etikk, religion og filosofi i arbeidet med ett- og toåringene:

2 Læreplaner og støttemateriell finnes på <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>.

Etikk, religion og filosofi

Etikk, religion og filosofi er med på å forme korleis vi forstår verda og menneska. Det pregar verdiar, normer og holdningar. Religion og livssyn legg grunnlaget for etiske normer. Norge er i dag eit fleirkulturelt samfunn med ulike religionar. Barnehagen skal respektere det mangfaldet som er representert i barnegruppa. Samstundes skal den ta med seg verdiar og tradisjonar frå den kristne kulturarven. Alle handlingar og avgjerder som gjeld barnet skal ha barnet sitt beste som grunnleggande omsyn jfr. Grunnlova §104 og Barnekonvensjonen art.3 nr.1

Alder	MÅL	AKTIVITET
1 – 2 år	<p>Få gryande kjennskap til julahøgtida og tradisjonar knyta til den kristne kulturarven.</p> <p>Respekt, nyskjerrighet og undring (filosofere/ fantasere)</p> <p>Utvikle interesse og respekt for kvarandre, sjå verdien av likskapar og ulikskapar.</p> <p>Gryande kjennskap til ulike påsketradisjonar og grunnleggande normer og verdiar</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lage gåver, pynt, julebakst, syngje, lese • Bruke sansane: lukte, smake, lytte, kjenne på • Erfare glede av forventning og spenning i forjulstida • Sjå på endringar i nærmiljøet, barnehagen, heime • Øve på å dele og å syne omsyn til kvarandre. • Gje barnet opplevingar og erfaringar med ulike tradisjonar • Bruke her og no situasjonar til samtale og læring • Samarbeide og lære av kvarandre • Øve på å seie «dei», «ha-det», «kan eg få»... • Barna skal erfare at det finnst ulike måtar å feire påskehogtida på. • La barna ta del i gjeremål og ulike tradisjonar knytt til høgtider som td påska: lage påskepynt, syngje songar om påska, lese bøker, påskehare/ påskeegg

Figur 2.3 Utsnitt av en barnehages årsplan s. 26

Flere av de ansatte i barnehagene trekker frem at arbeidet med fagområdene også er synlig i planverk og dokumentasjon utover årsplanen, slik som en fagarbeider i en av barnehagene:

Det er mange fagområder en skal innom. Det blir litt full fart. Jeg synes det er godt med månedsplaner satt opp av pedagogene. Der setter de opp fagområdene og målene. Jeg har jo ansvar for forming, og når jeg leser månedsplanene, vet jeg hva jeg kan gå ut ifra. Det er veldig greit at pedagogene setter opp målene. Det er et veldig godt verktøy. (Fagarbeider³)

I denne barnehagen skriver de pedagogiske lederne periodiske planer (det varierer mellom én eller flere måneder) til foreldrene, hvor de først skisserer aktivitetene i måneden som kommer, og så legger inn en beskrivelse av det tematiske fokuset som gjelder. Planen gis også til fagarbeidere og assistenter, som deltar i utviklingen på avdelingsmøter ved at de kommer med forslag til aktiviteter, slik at man kan nå målene som er skissert. I periodeplanen er prosessmålene fra rammeplanen operasjonalisert ned til kunnskapsmål,

3 Barnehagennummer oppgis ikke av anonymiseringshensyn.

holdningsmål og ferdighetsmål for måneden(e), som for eksempel: få kjennskap til naturen og bærekraftig utvikling, lære om insekter og hvorfor de er viktige for oss, og få oppleve tilhørighet til nærmiljøet og naturen og mulighet til å bruke naturen som en arena for lek og undring, utforskning og læring (månedspan⁴).

Gjennomgangen av de periodiske planene som utarbeides i barnehagene, viser at de fleste utformer planer som kan fungere som arbeidsdokumenter i avdelingene, slik fagarbeideren sitert ovenfor skisserer. Planene er ofte utformet som en kalenderoversikt med datoer og angir da en aktivitet for hver dag, som for eksempel å gå tur eller male, eller de beskriver aktiviteter for bestemte aldersgrupper, som skolestartere. Gjennomgangen av barnehagens periodiske planer viser videre at det varierer noe hvorvidt barnehagene reformulerer eller parafraiserer rammeplanens beskrivelser av fagområdene eller bare bruker rene sitater til å underbygge målsettingene for perioden. Hovedinntrykket vårt er likevel at tekstene som er reformulert, ligger svært tett opp til rammeplanens formuleringer for arbeidet med fagområdene.

Årsplanene og de periodiske planene synliggjør arbeidet med fagområdene i barnehagene. Her har vi identifisert noen gjennomgående trender, hvor barnehagene skriver frem fagområdene i sammenheng med og i relasjon til barnehagens verdigrunnlag, lek, læring og medvirkning på ulike måter. Et gjennomgående trekk ved årsplanene er at de nyere planene er mer i tråd med forventningene i rammeplanen enn de planene som ble analysert til Barnehagestudien i 2020 (se Eide et al., 2020, s. 213–214). Denne utviklingen innebærer at årsplanene nå, i større grad enn tidligere, beskriver barnehagens arbeid med barns medvirkning, undring og erfaringer som grunnlag for arbeidet i tillegg til å omtale barnehagens verdigrunnlag, lek, læring og omsorg. De nyere årsplanene viser at innholdet i stor grad skrives frem med begrepene som fremgår i rammeplanen. Denne endringen gir imidlertid ikke et fullstendig bilde av den operasjonaliserte og den iverksatte rammeplanen (jf. Goodlad, 1979). For å undersøke hvordan barnehagene iverksetter rammeplanen, trenger vi å se nærmere på hvordan ansatte forstår og arbeider med fagområdene i hverdagen.

4 Barnehagenummer oppgis ikke av anonymiseringshensyn.

2.8 Barnehagens fortolkning av fagområdene

I Barnehagestudiens to runder med datainnsamling finner vi gjennomgående at de ansatte er positive til rammeplanen, og de gir uttrykk for eierskap til den. Dette gjelder også for rammeplanens formuleringer om det pedagogiske innholdet og fagområdene. Rammeplanens tilgjengelige språk, og det at den finnes i papirformat trekkes frem som positivt av flere deltakere i studien (Eide et al., 2020).

I Barnehagestudien i 2020 (Eide et al., 2020) pekte vi på at ansatte i barnehagene oppfattet fagområdene som videreført fra den forrige rammeplanen. Østrem et al. (2009) viser til at også den foregående rammeplanens føringer relatert til fagområdene i liten grad ble forstått som korrigerende eller fornyende for arbeidet med pedagogisk innhold. Barnehageansatte oppfattet i stedet at mange av fagområdene i rammeplanen fra 2006 bekreftet det de allerede arbeidet med, eller det den enkelte var interessert i (Østrem et al., 2009). Barnehagestudien bekrefter gjennomgående dette bildet og viser at barnehageansattes oppfatning er at fagområdene er videreført. Derfor videreføres også etablerte praksiser.

Et gjennomgående trekk i barnehagens arbeid med fagområdene er at ansatte ser fagområdene i sammenheng, slik vi så eksempler på i barnehagens planer. Ansatte i barnehagen forklarer også arbeidet med fagområdene i sammenheng med annet innhold, som for eksempel barnehagens verdigrunnlag, barns medvirkning, lek, læring, dannelse og omsorg. I underveisrapporten viser vi til en styrer som sa det slik: «Vi opplever at uansett hva du jobber med, uansett hvilket fagområde, så kan du knytte det opp mot rammeplanen, hvis du bare har hodet med deg. For alt henger så veldig sammen» (styrer, barnehage 15) (Eide et al., 2020, s. 207). Den samme tendensen ble også påpekt av Østrem et al. (2009), som hevdet at arbeidet med fagområdene dermed sto i fare for å bli tilfeldig og lite intendert. Samtidig kan det også være slik at arbeidet med fagområdene forstås mer som ulike sider av barns liv og verden enn som spesifikke fagområder i små barns liv (Sandvik, 2006; Drugli, 2017). Å skape sammenheng i fagområdene blir da en måte å skape sammenheng i barns liv på. Da vi intervjuet ansatte i 2022, ble dette inntrykket videreført. Barnehageansatte forklarte at arbeidet med fagområdene ofte var temabasert, og at ett tema rommet flere fagområder. En fagarbeider forklarte det slik:

Hvordan vi bevisst kan vite at vi jobber med rammeplanen i det hverdagslige er jo fagområdene ... Jeg føler at innholdet er så innarbeidet. Når vi går på tur da, så finner vi insekt. Da har vi hele rammeplanen i forhold til fagområder inni det insektet. Du kan trekke inn alt. Hvis du skal ha noe spesifikt så er det et greit eksempel på det. Det å få til å synliggjøre det utad også. Ikke bare for oss. Hvis jeg og «Synne» går på tur og så finner vi et insekt, da ser vi interessen for det. Hvordan kan vi ta det videre i måten vi jobber på? Hvordan kan vi ta rammeplanen videre? Det tar vi med på møter, og da snakker vi om det. Det er måten vi jobber på. (Fagarbeider 1, barnehage 12)

I sitatet ser vi hvordan fagarbeideren forklarer arbeidet med fagområdene som sammensatt og relatert til tema. Hen eksemplifiserer det med at de går på tur og observerer barna, og så trekker de inn ulike fagområder i det videre arbeidet. Her løfter hen frem også andre elementer som barnas interesse og samarbeid i personalgruppen som viktige elementer når hen beskriver arbeidsprosessen. Samtidig peker hen på at arbeidet med fagområdene er med på å gi alle ansatte trygghet på at de arbeider i tråd med rammeplanen. En av styrerne pekte her på at fagområdene er godt innarbeidet gjennom den foregående rammeplanen, og at de ansatte dermed er godt kjent med dem. Dette underbygges også av pedagoger og styrere i intervjuene. Et eksempel er en styrer som sier følgende:

På møteagendaen kan det stå setninger fra rammeplanen som vi da får i gang diskusjoner på. Har det vært type fagområder, da handler det mer om hvordan de forskjellige gjør det, og hvordan vi kan gjøre det sammen. For fagområdene er mer tydelig og enkle enn det som står om omsorg og likeverd. Der trenger vi å diskutere litt mer. Det står jo tydelig under mange fagområder at «personalet skal legge til rette for ...». (Styrer, barnehage 2)

I likhet med styreren i sitatet ovenfor peker flere av pedagogene og styrerne vi har snakket med, på at arbeidet med fagområdene er tydelig også for fagarbeidere og assistenter. Dette knyttes til måten de arbeider med å få rammeplanen ut i avdelingene i den enkelte barnehage på, hvor utforming av innhold i de

periodiske planene gjerne gjøres med utgangspunkt i temaer og fagområder. Arbeidet med fagområdene fremstår mer konkret og kan kobles til ulike aktiviteter personalet skal legge til rette for. Her har pedagogene et spesielt ansvar ut fra rammeplanen, men fagarbeidere og assistenter er også med på å fastsette innholdet i planen gjennom forslag til aktiviteter, som for eksempel forming, turer o.l. Gjennom intervjuene får vi inntrykk av at barnehageansatte har en omforent forståelse av innholdet i fagområdene, uavhengig av stillingskategori. Det varierer imidlertid blant barnehagene i utvalget hvorvidt sammenhengen mellom fagområder i rammeplanen og aktiviteter synliggjøres i skriftlige planer til fagarbeidere og assistenter, eller om det kun snakkes om dette i møter. Denne praksisen åpner for at alle er involvert i arbeidet med å sette fagområdene i rammeplanen ut i livet. Samtidig varierer det hvorvidt alle ansatte relaterer eget arbeid til fagområdene i rammeplanen.

Flere av barnehagene bruker ulike verktøy i fortolkningen av fagområdene og viser her til inspirasjonskilder som sosiale medier, håndbok utarbeidet av eier eller idé-permer utviklet internt i barnehagen, slik vi skal se et eksempel på senere i dette delkapitlet. I tillegg trekker enkelte frem heftene som Utdanningsdirektoratet utarbeidet som støttemateriell til det enkelte fagområdet i 2006-rammeplanen. Ettersom fagområdene forstås som en videreføring av foregående plan, er det flere som fremdeles bruker heftene som ble utviklet til rammeplanen fra 2006 når de legger til rette for aktiviteter innenfor fagområdene. Ressursene er imidlertid ikke lenger tilgjengelige digitalt fordi Utdanningsdirektoratet har fornyet veiledningsressursene etter ny rammeplan. I intervjuene med barnehageansatte viser flere til at også de nye veiledningsressursene er tatt i bruk og har vært viktige i arbeidet med å implementere rammeplanen som helhet.

Arbeidet med å synliggjøre fagområdene og sammenhengene mellom dem og de andre delene av rammeplanen, som omsorg, lek, danning og læring, avhenger av at pedagoger sammen med styrere arbeider systematisk. Et slikt systematisk arbeid innebærer mer enn at assistenter og fagarbeidere tas med når konkrete aktiviteter planlegges.

I neste delkapittel presenterer vi vår analyse av hvordan sammenhenger mellom fagområdene og de andre delene av rammeplanen kommer til uttrykk og erfares av barna. Analysen er basert på observasjon av ulike aktiviteter i hverdagspraksisen i barnehagene.

2.9 Operasjonalisering av fagområdene i barnehagene

Gjennom observasjon av ulike aktiviteter i barnehagene får vi tilgang til det Goodlad (1979) omtaler som den operasjonaliserte læreplanen. Ved å delta i aktiviteter sammen med barna kan vi også få indirekte tilgang til den erfarte læreplanen. Observasjonene i Barnehagestudien fra 2022 avdekker på samme måte som intervjuene en helhetlig tilnærming til arbeidet med fagområdene, hvor fagområdene inngår som en del av en barnesentrert tilnærming til rammeplanens innhold (jf. Kunnskapsdepartementet, 2018). Ifølge Håberg (2017) innebærer en slik tilnærming at barnet løftes frem som subjekt, og at barnets erfaringer og interesser fremheves før innhold og personale. Vi finner denne tilnærmingen til arbeidet i alle barnehagene vi har gjennomført observasjoner i, og det gjenspeiles også i feltnotater vi har fått fra pedagoger i barnehagene. Som illustrasjon på barnehagenes didaktiske tilnæringsmåte velger vi her å trekke frem tre eksempler gjennom utdrag fra deltakende observasjoner og feltstudier, presentert som små hverdagsfortellinger. Utdragene er hentet fra ulike barnehager, men av hensyn til anonymisering, særlig av involverte barn, oppgir vi ikke barnehagekode.

Vogna med det rare i

Sju barn (ett–tre år) og fire voksne er på tur til et lite skogholt om lag 50 meter fra barnehagen. Vi har tre tvillingvogner og en vogn til ett barn. Den ene tvillingvogna er fylt opp med utstyr til turen: ei huske, lupebokser, matbokser, drikkeflasker, førstehjelpsutstyr, gapahuk, smokker, kosedyr, hyssing, spader, bøtter m.m. I skogen starter barna med å leike sisten. To voksne henger opp huska mellom to trær. Den er selvlaget og består av en stakk og to tau som festes mellom trærne. En assistent tar frem lupebokser og gir til tre av barna. En gutt fyller lupeboksen med grannåler og pinner. Det blir vanskelig å få på lokket med store pinner i boksen, så han får hjelp til å ta ut noe av innholdet slik at han kan kikke på det som er i boksen gjennom lokket. Den yngste av barna sitter med en assistent. Hun klemmer assistenten. Så synger de en sang sammen. Jenta er med og danser litt. Et av de andre barna finner en av pinnene som ble tatt ut av lupeboksen, og vil gjerne fiske. Pedagogen tar frem hyssingen og knytter hyssing i enden av pinnen slik at han får en fiskestang. En assistent setter seg like ved gutten som «kaster ut» snøret. Hun knytter på ei konge. Han har fått fisk!

Bruken av naturen og nærmiljøet, slik det fremgår av observasjonen ovenfor, er utbredt og kan relateres til fagområdene Nærmiljø og samfunn og Natur,

miljø og teknologi. I observasjonen ovenfor er vi med en barnegruppe til et lite skogholt i nærheten av barnehagen. Her har barna tilgang på trær, knauser, stein, kongler m.m., samtidig som pedagogen har planlagt og forberedt turen i forkant og tar med ulikt utstyr til dette i vogna. Pedagogen er opptatt av at assistentene skal delta aktivt sammen med barna når de er på turen. Hen fordele derfor noen konkrete oppgaver mellom dem før de går, som for eksempel ansvar for lupeboksene eller for å gi ett av barna litt støtte når hen går rundt på området. I samtalen med pedagogen underveis på turen forklarer hen:

Du får dekket mange fagområder på en sånn tur. Du kan bare ta med deg det du trenger. Her får alle mulighet til å bevege seg ut fra sine forutsetninger, for eksempel. Noen av dem er kommet litt lenger med språket, da kan vi stimulere dem ved å snakke om det de ser eller leker.

Det barnesentrerte kommer her til uttrykk ved at pedagogen orienterer seg ut fra barnas perspektiv og tilpasser innholdet til deres interesser, behov og ferdigheter.

Østrem et al. (2009) har pekt på at organisering av rom og materiell kan ha stor betydning for barns erfaringer også innenfor fagområdene. I observasjonen referert ovenfor ser vi hvordan pedagogen legger til rette for variasjon i barnas erfaringer gjennom materialet hen bringer med på turen. Samtidig setter utvalg av utstyr noen begrensninger for hva barna får erfaringer med, og materialet kan virke styrende for barnas valg av aktiviteter. I flere av barnehagene som deltar i utvalget, finner vi at de har rom som kommuniserer en indirekte eller direkte retning for aktivitetene som skal foregå der. Eksempler på slike rom er puterom, dramarom eller formingsrom. En del barnehager deler også inn flerbruksrom i ulike soner som indikerer en bestemt type aktivitet som for eksempel lesestole, dukkestole o.l. Østrem et al. peker her på at slik organisering av det fysiske miljøet kan fremstille fagområdene som mer avgrenset fra hverandre enn rammeplanen legger opp til (2009, s. 169). I våre observasjoner finner vi at det fysiske miljøet ikke ser ut til å skape slike avgrensninger relatert til fagområdene. I stedet finner vi derimot at det ikke ble satt begrensninger for barnas selvvalgte aktiviteter ut fra hensynet til den fysiske utformingen av rommene, og at aktiviteter som var planlagt og tilrettelagt av personalet, foregikk både i rom som var utstyrt ut fra spesifikke fagområder,

og i rom som ikke hadde en slik utforming. Fysiske og materielle rammer legger premisser og skaper samtidig muligheter for barns medvirkning. Dette er i tråd med observasjonene Østrem et al. (2009) gjorde i evalueringen av den foregående rammeplanen. Til tross for stor tilgang på lekemateriell kan en utfordring være at barnehagene ofte lagrer dette utenfor barnas rekkevidde (Alvestad et al., 2019). I travle hverdager er det da en fare for at barns tilgang på et variert materiell og organisering vektlegges i langt mindre utstrekning enn tilfellet var i observasjonen referert ovenfor.

En smak av påske

Fire ettåringer, en pedagog og en observatør går inn på et grupperom som ligger inne på arealet til avdelingen for de yngste barna. Grupperommet kan avgrensnes med en dør. Døren har vindu i seg. Pedagogen inviterer observatøren til aktiv deltakelse: «Det er fint hvis du er med, for nå er vi så mange. Vanligvis pleier jeg å ha med meg bare to på sånne aktiviteter.» Observatøren deltar deretter i aktiviteten sammen med pedagog og de fire barna.

Barna sitter ved et lite bord med fire stoler rundt. De to voksne sitter på hver sin krakk bak barna på hver sin side av bordet. Pedagogen deler ut hvert sitt utklippede egg i kartong og hver sin limstift til barna. Så setter hun frem små plastskåler som er fylt med papirklipp, pomponger og små skumfigurer. Barna blir oppfordret til å bruke limstiften og prøve å få lim på egget. Pedagogen holder hånden frem som om hun holder en limstift og gjør sirkelbevegelser med hånden. «Sånn», sier hun. To av barna mestrer å få lim på kartongen ved å stryke limstiften over den, mens to av barna ikke mestrer det. Pedagogen tar da frem vannbasert flytende lim (skolelim) og spruter litt lim på hvert av de fire eggene. Barna tar på kartongen og limet og kjenner at det klistrer seg til fingrene. Pedagogen setter ord på det barna gjør: «Kjenner du at det klistrer? Ja, limet henger fast i fingrene dine.» Hun oppfordrer barna til å kjenne på de ulike tingene som ligger i skålene, og til å prøve å feste det på kartongeggene de har fått utdelt. Alle fire barna mestrer å feste papirbiter og skumfigurer til kartongene sine. To av barna fester også pomponger. Barna kjenner på de ulike materialene de har foran seg, tømmer innholdet i skålene ut på det lille bordet og deler figurklipp og papirbiter med hverandre. Et av barna smaker på limet og rynker på nesa. Limet smaker ikke godt.

I eksemplet ovenfor har pedagog som har planlagt og tilrettelagt aktivitetene, et uttalt mål om at barna skal få ulike sanseerfaringer, og at de skal få gjøre seg kjent med ulike materialer. Målet med aktiviteten er altså ikke at barna skal lage et produkt, men at barna skal få erfaring med ulike materialer, og at de skal bruke sansene når de limer papirklipp, pomponger og skumfigurer på kartongeggene. Aktiviteten kan knyttes til fagområdet Kunst, kultur og

kreativitet, men pedagogen bruker også språket aktivt til å sette ord på det barna gjør, og det de erfarer. På den måten arbeides det også innenfor fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst. For pedagogen er det også et mål å vise de andre ansatte at det går an å legge til rette for formingsaktiviteter sammen med de yngste i barnehagen. Hen har lang erfaring med formingsaktiviteter og har som mål å styrke dette arbeidet i barnehagen. Hen bruker derfor tid på å forklare de andre på avdelingen hvordan hen tenker i tilrettelegging av aktivitetene, og påpeker at det er viktig at aktiviteten knyttes til barnas alder, behov og forutsetninger. I aktiviteten «oppmuntres barna til å medvirke i egen hverdag» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 56). Medvirkning skjer her i form av at barna får velge om de vil bli med på aktiviteten, hva de vil ta på kartongegget sitt, og hvor lenge de vil holde på. På den måten får barna innflytelse på egen hverdag (Bae, 2012). Når barna tømmer innholdet ut av skålene, oppfordrer pedagogen dem til å kjenne på innholdet mens de tømmer det ut, og til å kjenne på limet som er strøket på kartongegget. I aktiviteten blir stimulering av de motoriske ferdighetene som pinsettgrep o.l. fremhevet av pedagogen samt at barna skal få bruke sansene. Samtidig arbeides det med språk og tegn til tale når pedagogen samtaler med barna og setter ord på det de gjør. Rammeplanen vektlegger arbeidet med språkstimulering og fremhever at «barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 23). Arbeidet med språk løftes også frem som en sentral del av fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst gjennom formuleringer som at «barna skal uttrykke sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 48). I denne situasjonen er pedagogens møte med barnas uttrykk for følelser, meninger og erfaringer synlig når hen benevner dem med ord og tegn. I etterkant av situasjonen forklarer hen observatøren dette med at arbeidet med dette fagområdet med de minste barna handler mye om at voksne bruker verbalspråket til å gi uttrykk for det de erfarer at barna uttrykker gjennom kroppen, som smil, gråt, gledeshyl, at de kan bite når de er sinna, osv. Pedagogen forklarer her arbeidet med fagområdet mer som et uttrykk for at voksne setter ord på barnas liv, følelser og erfaringer enn et systematisk arbeid med rammeplanens ambisjoner for fagområdet Kunst, kultur og kreativitet. Denne forklaringen finner vi også igjen hos Sandvik (2006) og Drugli (2017), som peker på at arbeidet med fagområdene blant de yngste barna mer betegner sider av barns liv og verden enn spesifikke fagområder.

Mens vi venter på et kjøttbein

Observasjonen er gjennomført på en avdeling med barn over tre år. 18 barn, en pedagog og en fagarbeider deltar i en samlingsstund. Observatøren er til stede, men deltar ikke aktivt i samlingsstunden. Barna sitter i hestekoformasjon i garderoben. En fagarbeider er ansvarlig for samlingen. Barna sitter ved sine merkede plasser. Fagarbeideren starter en sang og spiller den av fra telefonen sin. «God morgen alle sammen» strømmet ut av høyttaleren hen har tatt med inn i garderoben.

God morgen, alle sammen. God morgen, far og mor.

God morgen, lille søster. God morgen, store bror.

God morgen trær og blomster. God morgen, fugler små.

God morgen, kjære, lyse sol, på himlen klar og blå.

Mens sangen spilles av, viser fagarbeideren tegn til teksten. Når verset er sunget, starter et mellomspill, og 12 av 18 barn reiser seg fra plassene sine og begynner å danse. Etter mellomspillet stanser fagarbeideren musikken, reiser seg fra krakken hen sitter på, og holder håndflatene frem mot barna og beveger dem nedover mens hun sier: «Hva betyr det når jeg tar hendene ned sånn?» Barna danser fremdeles, nå uten musikk. «Det betyr at dere skal sette dere ned på plassene igjen.» Alle setter seg på plassene sine igjen. Fagarbeideren setter seg på krakken og starter med å synge verset uten bakgrunnsmusikk. Hen synger verset sammen med barna mens de gjør tegn til tale gjennom verset. De fleste barna synger med, og alle barna deltar i å gjøre tegn. Deretter synger de enda en sang: «En liten kylling».

Barna og fagarbeideren gjør bevegelser til dette verset også, men ikke tegn til tale. Et sted i verset later de som de banker på en dør til verselinjen «banket og banket og banket på», og «hakk, hakke, hakk». Når barna har sunget verset én gang, henter fagarbeideren en fargeblyant og introduserer en felles lek: «Lille hund». I leken sitter barna på plassene med hendene på ryggen. Et av barna blir valgt til å være hund. Barnet som er hund, kryper ut i grovgarderoben slik at barnet ikke kan se de andre som sitter igjen. Fagarbeideren skal så gi fargeblyanten til et av barna, som skal gjemme blyanten i hendene bak på ryggen. Flere av barna ønsker å bli valgt til å gjemme blyanten. Fagarbeideren velger et treårig barn som først tar blyanten i hendene bak på ryggen, men som så gir den videre til barnet som sitter like til venstre. Barnet som mottar blyanten, gjemmer blyanten i hendene bak på sin rygg. Fagarbeideren ser ikke at barnet hen har gitt fargeblyanten til, sender den videre.

Utdraget viser starten av en samlingsstund som gjennomføres mellom to aktiviteter denne dagen. Som i eksemplet vist ovenfor ivaretas det også i denne situasjonen flere fagområder. I samlingsstunden finner vi uttrykk for flere av elementene som omtales i rammeplanens fagområder, som for eksempel «at barna har tilgang til ting, rom og materialer som støtter opp under deres lekende og estetiske uttrykksformer» (om fagområdet Kunst, kultur og kreativitet, Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 51), når de synger «God

morgen»-sangen. «God morgen»-sangen markerer starten på samlingsstunden og brukes fast. Barna starter med å lytte til sangen som spilles av, og flere begynner å danse. Videre bruker fagarbeideren både verbalspråk og tegn «til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter» (om fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst, Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 48). Fagarbeideren bruker tegn til tale og viser med tegn at alle skal sette seg igjen. Hen forklarer med ord hva det tegnet betyr. Også til sangen om den lille kyllingen brukes bevegelser som understøtter verselinjene. Et tredje eksempel er at «barna leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 48) gjennom sangene som synges, og i leken «Lille hund». Her leder fagarbeideren leken ved at hen velger ut hvem som er hund, og hvem som skal få gjemme kjøttbeinet. Når barnet som er hund, skal komme for å lete etter kjøttbeinet, roper de andre i kor: «Lille hund, lille hund, kan du finne kjøttbeinet ditt?» Fagarbeideren har funnet inspirasjon til leken i en perm med ulike forslag til sanger og aktiviteter til samlingsstunder som de har utarbeidet på avdelingen. I permene er noen av eksemplene forklart og begrunnet med referanse til rammeplanen, mens andre bare forklarer selve aktiviteten.

Samlingsstunden synliggjør også ulike måter barna medvirker i barnehagehverdagen på. I leken er alle barna aktivt med og holder hendene bak på ryggen når barnet som er hund, kommer for å lete. I dette tilfellet medvirker også barna på en utilsiktet måte ved at et av barna sender fargeblyanten videre uten at fagarbeideren ser det. Fagarbeideren forteller i etterkant av samlingsstunden at dette er noe som kjennetegner arbeidet, at det er uforutsigbart, men at alle ansatte må være åpne for at barna kan medvirke på måter en ikke har tenkt på forhånd. «Det er noe jeg jobber med, og jeg har som et personlig mål at jeg ikke skal ha kontroll hele tiden.» Både Bae (2012) og Håberg (2017) trekker frem at barns medvirkning utfordrer ansattes kontroll og definisjonsmakt i barnehagen og krever at ansatte kan møte barns innspill med åpenhet, interesse og toleranse. I dette konkrete tilfellet ble fagarbeideren utfordret når barnet som fikk fargeblyanten, sendte det videre til barnet ved siden av. I samtale med observatøren i etterkant av samlingsstunden viser fagarbeideren at hen er bevisst på de utfordringene som ligger i å balansere hensynet til barnas medvirkning opp mot egen opplevelse av kontroll og mestring av situasjonen når hen leder samlingsstunden. Utfordringene med å balansere rammeplanens krav om barns medvirkning og krav om planlagt aktivitet

innenfor de ulike fagområdene kom også frem i intervjuene i 2019/2020 (Eide et al., 2020, s. 224–225) og har også vært løftet frem i evalueringen av den foregående rammeplanen (Ljunggren et al., 2017). Observasjonene og felt-samtalene i 2022 viser at disse hensynene fremdeles må balanseres av ansatte i barnehagene. Et inntrykk fra observasjonene er at ansatte i barnehagene i større grad orienterer sin tilrettelegging etter barnas interesser og behov enn at de bestemmer hva barna skal gjøre i tilrettelagte aktiviteter. Slik sett kan det se ut som om rammeplanens begreper for personalets tilrettelegging for fagområdene, som at personalet skal invitere, synliggjøre, oppmuntre og støtte, forstås som tilstrekkelig åpne til at personalet også kan gi rom for barnas medvirkning, både den intenderte og den uforutsette.

2.10 Arbeidet med fagområdene og dokumentasjon

Barnehagene er gjennom rammeplanen forpliktet til å evaluere og dokumentere sitt pedagogiske arbeid (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 38–39). Her fremgår det at «det pedagogiske arbeidet skal beskrives, analyseres og fortolkes ut fra barnehagens planer, barnehageloven og rammeplanen», og at «felles refleksjoner kan gi personalet et utgangspunkt for videre planlegging og gjennomføring» av det pedagogiske arbeidet. I årsplanene beskriver barnehagene sine rutiner for evaluering og dokumentasjon og knytter dem til utvikling av den pedagogiske virksomheten. Barnehagestudiens runde 1 (Eide et al., 2020) viste her at barnehagene hadde ulike rutiner for evaluering, og at det var variasjon i hvilken grad arbeidet var systematisert. Dette inntrykket opprettholdes også i intervjuene og feltstudiene gjennomført i 2022 (runde 2). En av pedagogene forklarer hvordan de bruker rammeplanen i arbeidet med evaluering og dokumentasjon, slik:

Det er jo det vi skal gjøre hele tiden, men jeg vil ikke si at vi er like gode på det hver gang, for å være helt ærlig. Man glemmer det jo litt noen ganger, dessverre, men det er et verktøy vi skal bruke, det er en del av lovverket vårt. Vi snakker om at vi må vite at vi holder oss innenfor, og gjør det vi skal gjøre, selvfølgelig. (Pedagog, barnehage 2)

Sitatet viser hvordan pedagogen ser at rammeplanen har en viktig funksjon som verktøy i barnehagens evalueringsarbeid, men at de i den daglige praksisen ikke alltid tar den med i dette arbeidet. Flere av barnehagene benytter i tillegg til rammeplanen andre verktøy i evalueringen. Enkelte verktøy er utviklet av eiere, ideelle eller kommersielle aktører, mens andre er utviklet internt i barnehagene (Kvilhaugsvik et al., under vurdering). I tillegg skrives det frem andre former for evalueringer i barnehagene. Et eksempel er en halvårsevaluering fra en av barnehagene:

I september jobbet vi mye med nærmiljø og samfunn, hadde barnesamtaler og foreldremøte. Rammeplanen sier at «barna skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planleggingen og vurderingen av barnehagens virksomhet. Alle barn skal få erfare å få innflytelse på det som skjer i barnehagen». Vi bruker opplysningene vi får av barna, til å utvikle barnehagens pedagogiske praksis. Vi synes dette fungerer godt, men vi kan alltid bli bedre og ta fortere tak i barnas ønsker. Herunder handler det også om å kunne ha rom for å være spontan i hverdagen og tørre å gjøre noe annet enn hva som står på månedsplanen. (Sitat fra halvårsevaluering)

I sitatet ovenfor ser vi at aktivitetene som er gjennomført, knyttes til rammeplanens fremstilling av barns medvirkning. Et fremtredende trekk ved barnehagenes evalueringspraksis og dokumentasjon er det Ljunggren et al. (2017) forklarer som *eterrasjonalisering*, hvor aktiviteter og planer evalueres og relateres til rammeplanen i etterkant. Vi har i begge rundene med datainnsamling til Barnehagestudien funnet at dokumentasjon av barnehagenes arbeid med rammeplanen preges av en slik form for eterrasjonalisering. Dette er også i tråd med funn fra evalueringen av den foregående rammeplanen, som fant at dette var en utbredt evalueringspraksis i barnehagene (Østrem et al., 2009). I Barnehagestudien har vi identifisert at eterrasjonaliseringer særlig er fremtredende i dokumentasjonsskriv til foreldre. Denne formen for dokumentasjon har gjerne form av et handlingsreferat som evaluerer og/eller oppsummerer aktivitetene i barnehagen den siste perioden. Tidsintervallene i denne formen for dokumentasjon varierer fra daglige, ukentlige eller månedlige skriv. Et gjennomgående trekk ved dokumentasjon som rettes mot foreldrene, er at innholdet illustreres med mange bilder som viser barna i ulike aktiviteter gjennom dagen, uken eller en lengre periode. Til bildene

er det gjerne knyttet en billedtekst som inneholder sitater fra rammeplanen, i tillegg til at målsettinger for arbeidet som er hentet fra rammeplanen, løftes frem i den øvrige teksten for å begrunne valg av aktiviteter.

Enkelte barnehager dokumenterer arbeidet daglig. Et eksempel er en av barnehagene, som bruker en digital plattform og skjermer som er montert i garderobene, til å legge ut bilder som illustrerer aktivitetene den dagen. I tillegg skrives en kort oppsummering av dagen på hver avdeling på en tavle som henger i garderoben, slik at foreldrene kan lese den når de henter barna mot slutten av dagen. Denne barnehagen har startet et utviklingsarbeid rundt pedagogisk dokumentasjon og har arbeidet mer systematisk med å dokumentere aktiviteter for barna selv. En av fagarbeiderne har her hatt et særlig ansvar for å lage små filmer av for eksempel lek ute, en tur eller andre aktiviteter som barna så får se, gjerne i forbindelse med samlingsstunder eller i overgangssituasjoner (for eksempel at barna sitter i garderoben og venter på å gå ut). I tillegg er det hengt opp bilder på veggene som er tatt i ulike aktiviteter. Bildene henger så lavt at barna enkelt har tilgang til dem og kan bruke dem i samtaler. Sammen med bildene er det også hengt opp spørsmål som barna kan undre seg over. Ved bildet av en humle henger for eksempel spørsmålet: «Hvordan kan humlen fly med så små vinger?» I dette eksemplet er det samme bildet og spørsmålet også brukt som en del av dokumentasjonen som er sendt til foreldrene, og det er begrunnet med at barn og voksne i denne perioden «opplever og utforsker naturen og naturens mangfold» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 52) sammen.

Et annet eksempel er den månedlige rapporten, kalt nyhetsbrev, til foreldre fra to av avdelingene i en av de andre barnehagene i utvalget. Her skriver to pedagoger en felles rapport fra de to avdelingene som de sender ut til alle foreldrene. I dette eksemplet omhandler brevet arbeidet som er gjort med de eldste barna i barnehagen (tre- til femåringene). Nyhetsbrevet strekker seg over 20 sider og har form som en collage hvor små tekster forklarer en rekke bilder av barna i ulike aktiviteter i barnehagen i løpet av den siste måneden. Innledningsvis knyttes det an til fagområdet Natur, miljø og teknologi, og dette forklares med referanse til rammeplanen: «Opplevelser og erfaringer fra naturen kan fremme forståelse for naturens egenart og barnas vilje til å verne om naturressursene, bevare biologisk mangfold og bidra til bærekraftig utvikling. Barnehagen skal bidra til at barna blir glade i naturen og får erfaringer med naturen som fremmer evnen til å orientere seg og oppholde seg i naturen

til ulike årstider» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 52). Med referanse til rammeplanen viser brevet videre hvordan barnehagen har nærmet seg dette fagområdet gjennom en rekke ulike aktiviteter som turer i nærområdet, kil-desortering, panting av flasker, gjennom å samle inn eller ta bilder av vårtegn, egen fuglekasse på barnehagens område, osv. På den måten synliggjøres en stor bredde i aktiviteter, samtidig som det skrives frem en tydelig kobling til akti-vitetene, fagområdene og barns undring. Et eksempel er sammenhengen mellom turer i nærområdet og fagområdet Natur, miljø og teknologi: «Like sikkert som at våren kommer er at småkrypene våkner til live, og barna begynner å løfte på stubber og steiner for å finne de frem. Tenk at meitemar-ken kan bli mye lengre enn den egentlig er sa en av guttene på turen en dag» (utdrag fra månedlig nyhetsbrev, s. 4). Til teksten er det knyttet en rekke bilder av barna som holder eller ser på ulike småkryp og insekter. Selv om dette eksemplet tar utgangspunkt i et konkret fagområde, skrives det også frem arbeid med andre fagområder, som Nærmiljø og samfunn eller Kunst, kultur og kreativitet, slik som i illustrasjonen nedenfor.

Uteaktiviteter.

Med litt mer stabilt vær og lengre dager ute, må vi også finne på forskjellige aktiviteter ute. Barna er kreative kommer med mange gøyе ting vi kan gjøre eller lage. Vi voksne må legge til rette for dette og gi de tilgang på ulike materiale som de trenger for å sette ideene sine ut i livet.

Figur 2.4 Dokumentasjon på arbeidet med fagområder

Som figur 2.4 viser, dokumenteres arbeidet med fagområdene i sammenheng og gjerne mer som uttrykk for ulike sider ved barnas liv og erfaringer (Sandvik, 2006; Drugli, 2017). Dokumentasjonsarbeidet i barnehagen synliggjør

dermed en praksis som ekspertgruppen om barnehagelærerrollen (Kunnskapsdepartementet, 2018) karakteriserer som en *helhetlig tilnærming* i det pedagogiske arbeidet.

2.11 Diskusjon og konklusjon

Et gjennomgående funn er at barnehagene viderefører etablerte praksiser i møte med ny rammeplan. Barnehagens dokumentasjon av eget arbeid tyder på at fagområdene i høy grad blir prioritert gjennom en helhetlig tilnærming, hvor fagområdene ses i sammenheng med hverandre og med barnehagens formål, verdigrunnlag og barns medvirkning. Den helhetlige tilnærmingen fremstår også som svært sentral i observasjoner og i intervjuer med barnehageansatte. Den helhetlige tilnærmingen er fremhevet som et sentralt kjennetegn ved barnehagedidaktikken (Havnes, 2021; Kunnskapsdepartementet, 2018) og er dermed også et uttrykk for barnehagenes organisatoriske implementeringsatferd (Winter, 2003). Noen utfordringer med barnehagens helhetlige tilnærming kan være å kombinere denne med intensjoner om lineær utvikling (se kapittel 3 om progresjon) og systematisk tilrettelegging for læring (Bae, 2012; Håberg, 2017). En annen utfordring er at dersom alt henger sammen med alt, kan vi da si at fagområdene er styrket? Denne evalueringen indikerer at barnehagene i stor grad har funnet og definert en balanse mellom det fagspesifikke og den helhetlige pedagogiske tilnærmingen, og at denne videreføres på tvers av rammeplaner. I arbeidet med fagområdene bygger ansatte i stor grad på egen erfaring og forståelse. Denne er gjerne basert på tidligere rammeplaner, som da får betydning for hva fagområdene er, og hvordan barnehagene arbeider med dem. Den operasjonaliserte rammeplanen (Goodlad, 1979) forstås og praktiseres dermed i sammenheng med tidligere rammeplaner. Undersøkelsene våre tyder på at det er behov for ytterligere kvalitetssikret støttmateriell når det gjelder fagområdene. Rammeplanens krav til dokumentasjon synes likevel å bidra til både bevisstgjøring og legitimering av arbeidet (Eide et al., 2020).

Videreføringen kommer også til uttrykk i vektleggingen av fagområdet Kommunikasjon, språk og tekst og bekreftes i både Styrerundersøkelsen (runde 1 og 2) og Kommuneundersøkelsen (runde 2). Dette kan ses som uttrykk for at formålet om å styrke barns språkferdigheter ved skolestart

har stor aksept i sektoren og anses som grunnleggende for barnas trivsel og livsmestring, og at det er lite kontroversielt i feltet. Samtidig er vektleggingen av dette fagområdet med på å skape et bindeledd mellom barnehage og skole.

Er det fare for at enkelte fagområder ikke ivaretas? Det er vanskelig å si at Barnehagestudien gir grunnlag for en slik påstand. Den helhetlige tilnærmingen til fagområdene som kommer frem i både observasjoner og i dokumentasjon fra barnehagene, tyder på at så ikke er tilfelle. Et eksempel er fagområdet Kunst, kultur og kreativitet som liten grad er prioritert i Styrerundersøkelsen og Kommuneundersøkelsen. I det daglige arbeidet i barnehagen vises imidlertid dette fagområdet igjen i svært mange aktiviteter, både aktiviteter som er tilrettelagt av ansatte, og aktiviteter som barna initierer selv. Et annet hensyn er den tette koblingen mellom fagområdene. At barnehagene prioriterer å arbeide med ett fagområde, kan også bety at en arbeider med et annet.

I hvilken grad har barnehagens arbeid med fagområdene betydning for foreldrenes tilfredshet? Barnehagens prioriteringer av fagområder virker i liten grad inn på foreldretilfredshet. Brukerundersøkelsen viser at foreldre er svært tilfredse, og denne tilfredsheten ser ikke ut til å variere med barnehagens (endrede) prioriteringer av fagområder. Foreldre synes å ha stor tillit til barnehagens arbeid med fagområdene. Observasjonene og det øvrige materialet fra Barnehagestudien synliggjør også en sterk barnesentrering i det pedagogiske arbeidet. Barnehageansatte vektlegger barns aktive deltakelse og medvirkning i barnehagehverdagen. Denne arbeidsmåten stiller krav til at barnehageansatte gir rom for barns innspill og møter barns initiativ med åpenhet og interesse (Bae, 2012; Håberg, 2017). Utfordringen med en slik tilnærming kan, i likhet med en helhetlig tilnærming til fagområdene, være at det svekker arbeidet med systematisk tilrettelegging for læring og progresjon. Vi skal se nærmere på dette i kapittel 3, hvor vi undersøkernesøker barnehagens arbeid med progresjon.

Barnehagens arbeid med fagområdene aktualiserer også spenningen mellom styring og autonomi på utdanningsfeltet, som nevnt i innledningskapitlet. På den ene siden kan den nye rammeplanen og fremstillingen av fagområdene forstås som et eksempel på tydeligere styring, med sine forpliktende og store krav til aktører på ulike nivåer. I kapitlet om fagområdene er det som nevnt omfattende formuleringer om hva barnehagen skal arbeide for, og det står tydelig at barn «skal utvikle kunnskaper og ferdigheter innenfor alle fagområder» (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 47). Bare for fagområdet

Kommunikasjon, språk og tekst er det 19 formuleringer om hva «barnehagen skal bidra til», og hva «personalet skal» gjøre. I dette kapitlet har vi også sett at barnehagene arbeider med krav til dokumentasjon av det pedagogiske arbeidet for å synliggjøre hvordan de oppfyller kravene i rammeplanen og barnehageloven. Krav til dokumentasjon tydeliggjør forpliktelsene i rammeplanen om arbeid med fagområdene og andre temaer. På den andre siden har vi sett at det er et relativt stort rom for autonomi og faglig skjønn i arbeidet med fagområdene og med rammeplanen generelt.

Selv om rammeplanen har mange og store målsettinger og krav for arbeidet, kan den korte og tilgjengelige formen til rammeplanen også skape behov for ytterligere fortolkning og operasjonalisering lokalt. Dette kan også forstås som at rammeplanen gir rom for faglig autonomi. Mange av formuleringene i rammeplanen er også såpass brede at det er nødvendig med bruk av faglig skjønn. Dette stiller store krav til faglig fortolkning og implementeringsarbeid, særlig for styreere og pedagogiske ledere i barnehagene.

En viktig funn fra undersøkelsene av barnehagenes implementering av fagområdene er at rammeplanens fagområder hovedsakelig er videreført fra foregående rammeplaner. Ansatte i barnehagene opplever at de arbeider godt med fagområdene ut fra en helhetlig didaktikk hvor fagområdene ses i sammenheng og som overlappende. Det vektlegges at arbeidet med fagområdene og sammenhengen mellom dem inngår som en naturlig del i hverdagsaktivitetene i barnehagen. Disse funnene er ikke overraskende, men de viser viktige kjennetegn ved barnehagenes implementeringsatferd. En rimelig konklusjon er at videreføring av arbeidet med fagområdene er et kjennetegn også ved den mellomorganisatoriske implementeringsatferden med hensyn til relasjonen mellom lokal barnehagemyndighet og barnehage. Fagområdene er på ulike måter synlige i barnehagenes planer, og de er særlig fremtredende i årsplan, progresjonsplan og dokumentasjon til foreldre.

Referanser

- Alvestad, M., Gjems, L., Myrvang, E., Storli, J.B., Tunglund, I.B.E., Velde, K.L. & Bjørnstad, E. (2019). *Kvalitet i barnehagen* (Rapport nr. 85). Universitetet i Stavanger. <http://hdl.handle.net/11250/2630132>
- Antonsen, F. (2015, 5. februar). *Slik prioriterer barnehagene fagområdene i rammeplanen*. Barnehage.no. <https://www.barnehage.no/pedagogikk-rammeplan-udir/slik-prioriterer-barnehagene-fagomradene-i-rammeplanen/113959>
- Bae, B. (2012). *Medvirkning i barnehagen. Potensialer i det uforutsette*. Fagbokforlaget
- Ball, S.J., Maguire, M. & Braun, A. (2012). *How schools do policy. Policy enactment in secondary schools*. Routledge.
- Barne- og familiedepartementet. (1996). *Rammeplan for barnehagen*. (FOR-1995-12-01-948). <https://www.nb.no/nbsok/nb/eb2b9a82f02fd128ffdc37f04fac0449?index=1#9>
- Børhaug, K. & Nordø, Å.D. (2020). Kommunen som barnehagestyresmakt i implementeringa av den nye rammeplanen. I A. Homme, H. Danielsen & K. Ludvigsen (Red.), *Implementeringen av rammeplan for barnehagen. Undervisningsrapport frå prosjektet Evaluering av implementering av rammeplan for barnehagen* (s. 59–106) (Rapport nr. 37/2020). NORCE Samfunn.
- Dahle, H.F. (2020). Barns rett til lek og utdanning i barnehagen. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 6. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v6.2055>
- Drugli, M.B. (2017). *Liten i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Eide, H.M.K. og Homme, A. (2019). *Jo flere vi er sammen. En undersøkelse av arbeidsdeling og organisering i åtte barnehager med økt andel pedagoger* (Rapport 15-2019). NORCE <http://hdl.handle.net/11250/2621220>
- Eide, H.M.K., Danielsen, H., Sataøen, S.O. & Olsen, T.A. (2020). Barnehagestudien. I A. Homme, H. Danielsen & K. Ludvigsen (Red.), *Implementeringen av rammeplan for barnehagen* (s. 203–265) (Rapport nr. 37/2020). NORCE Samfunn.
- Familie- og forbrukerdepartementet. (1982). *Målrettet arbeid i barnehagen. En håndbok*. Universitetsforlaget. <https://www.nb.no/items/c1e4531e921a118596162941bafcaa00>
- Forsbakk, B. (2020). En studie av temavalg i barnehagelærerstudentenes bacheloroppgave i lys av barnehagens samfunnsmandat. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 6. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v6.1863>
- Goodlad, J.I. (1979). *Curriculum Inquiry. The study of Curriculum Practice*. McGraw-Hill Inc.
- Havnes, A. (2021). Kunnskapsområdene i barnehagelærerutdanningen – en umulig modell? Utfordringer ved faglig integrasjon og profesjonsretting. *Nordic Studies in Education*, 41(2), 111–129. <https://doi.org/10.23865/nse.v41.2356>
- Homme, A., Danielsen, H. & Ludvigsen, K. (Red.) (2020). *Implementeringen av rammeplan for barnehagen. Undervisningsrapport fra prosjektet Evaluering av implementering av rammeplan for barnehagen* (Rapport nr. 37/2020). NORCE Samfunn. [https://hdl.handle.net/11250/2736721](http://hdl.handle.net/11250/2736721)
- Håberg, L.I.A. (2017). Barnesentrert pedagogikk i barnehagen. *Prismet forskning*, 68(3), 305–318. <https://doi.org/10.5617/pri.5861>
- Ingraham, P.W. (1987). Toward more systematic consideration of policy design. *Policy Studies Journal*, 15(4), 611–628. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.1987.tb00750.x>

- Kunnskapsdepartementet. (2018). *Barnehagelærrollen i et profesjonsperspektiv – et kunnskapsgrunnlag*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/f78959abbdc54b0497a8716ab2cbbb63/barnehagelarerrollen-i-et-profesjonsperspektiv.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. (FOR-2006-03-01-266). <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/reg/2006/0001/ddd/pdfv/282023-rammeplanen.pdf>
- Kyrkjebø, T. (2022). Hva så med den frie lekens vilkår? Et kritisk blikk på digitale praksiser i barnehagen. *BUKS-Tidsskrift for Børne- & Ungdomskultur*, 38(66), 169–182. <https://tidsskrift.dk/buks/article/view/133782>
- Ljunggren, B., Leirset, E., Moen, K.H., Naper, L. Fagerholt, R.A., Seland, M. & Gotvassli, K.-Å. (2017). *Barnehagens rammeplan mellom styring og skjønn – en kunnskapsstatus om implementering og gjennomføring med videre anbefalinger* (DMMH-rapport 2017:02). Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning. <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/barnehagens-rammeplan-mellom-styring-og-skjonn.pdf>
- Lotsberg, D., Ludvigsen, K., Nordø, Å.D. & Homme, A. (2020). Barnehagestyrernes erfaring og arbeid med implementering av rammeplanen. I A. Homme, H. Danielsen & K. Ludvigsen (Red.), *Implementeringen av rammeplan for barnehagen. Underveisrapport fra prosjektet Evaluering av implementering av rammeplan for barnehagen* (s. 147–202) (Rapport nr. 37/2020). NORCE Samfunn.
- Rydland, H.T. & Christensen, D.A. (2021). *Foreldrevurderingar og ny rammeplan. Brukarundersøkingar før og etter implementeringa av ny rammeplan for barnehagen* (Rapport 5-2021). NORCE Samfunn. <https://hdl.handle.net/11250/2760737>
- Sandvik, N. (2006). *Temahefte om de minste barna i barnehagen*. Kunnskapsdepartementet.
- Schneider, A.L. & Ingram, H. (1997). *Policy Design for Democracy*. University Press of Kansas.
- Utdanningsdirektoratet. (2017). *Rammeplan for barnehagen*. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/contentassets/5d0f4d947b244cfe90be8e6d475ba1b4/rammeplan-for-barnehagen---bokmal-pdf.pdf>
- Utdanningsdirektoratet. (2022, 7. januar). *Kompetansepakker*. <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/kompetansepakker/>
- Winter, S. (2003). Implementation Perspectives: Status and Reconsideration. I Peters, B.G. & Pierre, J. (red.), *Handbook of Public Administration* (s. 212–221). Sage Publications.
- Østrem, S., Bjar, H., Føster, L.R., Hogsnes, H.D., Jansen, T.T., Nordtømme, S. & Tholin, K.T. (2009) *Alle teller mer. En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart* (Rapport 1/2009). Tønsberg, Høgskolen i Vestfold. <http://hdl.handle.net/11250/149122>

